mas quas fudi die ac nocte, nec ampliùs me ſinens diffidentia quadam erubeſcere, ſed faciens ut exporrecto hilarique vultu ſiſtam hìc me cum ceteris cultoribus tuis ante te, ut cognoſcant hoſtes quàm fruſtra inſultando dicerent, *ubi eſt Deus tuus?* ut recreem me viſione atque contemplatione vultus tui, qui ſe quodammodo videndum præbet nunc in arca: & ſe clarè manifeſtavit olim in felicitate: Harum me rerum cogitatio ſpeſque quodam jam quaſi præguſtu & anticipata lætitia vehementer delectat.

Extendi ſententia poteſt, ſicut hactenus ceteræ, ad Chriſtum, & ad quemlibet juſtum, adhuc in mortalitate verſantem. Chriſti *anima turbata eſt* a; *& turbavit ipſe ſe ipſum* b: *triſtis* fuit *uſque ad mortem* c. Hoc Ambroſius notans, ait, uſque ad mortem, non propter mortem, fuiſſe triſtem; quia mors voluntaria mœſtitiam (ſcilicet coactam aut omnino ex naturæ neceſſitate provenientem) habere non poterat, eaque triſtitia quæ facit alios non timere & non triſtari, & hoc inſinuaſſe vult Chriſtum dicendo d; *baptiſmate habeo baptizari, & quomodo angor, dum perficiatur?* hoc eſt, donec per mortem meam conſummetur gratia communicanda ceteris. Juſtus dum hìc vivit, & jam quadam interiore dulcedine lætatur, acieque mentis aliquid incommutabile perſtrictìm ac raptìm perſpicit, quamvis non dubitet de Deo ſuo, & habeat, quid inſultantibus, *ubi eſt Deus tuus?* reſpondeat, habet unde conturbetur, quia, inquit Auguſtinus, nondum eſt ibi, ubi eſt dulce illud quò ſic rapitur, quaſi per tranſitum: nondum bibit de fonte illo nihil metuens: nondum de cupiditatibus omnibus tamquam edomitis, victrique ſecutus eſt: vigilat adhuc adverſus eum Diabolus hoſtis: adhuc laqueos quotidie deceptionis intendit: poſitus in ſæculo, & peregrinus à domo Dei, non poteſt non conturbari. Nihilominus ad iſtam conturbationem reſpondet idem ſibi, ut ſperet, ac interim habitet in ſpe; & ſciat, ſalutem non ſibimet à ſe eſſe, ſed à Deo; qui ubi eam perficerit in domo ſua, ceſſabit gemitus; *quique perſeveraverit uſque ad finem, ſalvus erit* e, & ſine fine ac in ſæcula ſæculorum laudabit Deum f, cui nunc confitetur in ſpe: quia *ſpe ſalvus fiet* g, & hac modò *ſpe gaudet* h. Auguſtinum tranſcriptum lego in Ruffino & Hieronymo, licèt paucioribus verbis: quæ ratio præter alias, perſuadet fictitia illorum auctorum non vera nomina eſſe, quod ſæpius admoneo. Videtur Cyrillus de juſto etiam interpretari, ſed qui ſperaret in vetere Teſtamento adventum Chriſti, per cujus fidem nimirum cum ceteris quæ requiruntur, juſtificatio contingeret, ac ſuo poſtea tempore conſecutio beatitudinis æternæ.

[a Joa. 12.27. b c.11.33. c Mat.29.38. d Luc.12.50. e Mat.10.22. f Pſ.84.5. g Rom.8.24. h c.12.12. Aug. tranſcriptus in Ruffino & Hieronymo]

Quare triſtis es anima mea? Hieron. *quare incurvaris anima mea?* Eodem pacto Symmach. apud Euſebium τί κατακάπτῃ ἡ ψυχή μου, ſed in ſcholio τί κατατήκῃ; *quid tabeſcis?* Aquila verò, τί κατακύπτεις; *qui inclinas te*, procumbis, conſterneris. V. editio τί ταπεινοῖς σε, *cur dejicis te?* LXX. ἵνα τί περίλυπος εἶ &c. *ut quid pratriſtis es?* Apollinaris θυμὲ τί ὀδύνεις; *anima quod moraris?* Ex Hebræo alii quod eſt מה תשתוחחי *mah thitſchthochachi*, vertunt, *cur dejicis te*, cur dejiceris, dejecta es, deprimeris? vel quantum humiliaberis, quantum dejecta eris, quorſum affliges te? Eſt שחח *ſchachach*, *humiliare*, incurvare proſternere, deorſum inflectere: in hitphael, ſeipſum humiliare, &c. Innuitur autem dejectio vultus, quæ in triſtibus eſſe ſolet, ſicut in Cain i, in Anna poſtea Samuelis matre k. Colloquium hoc, ſoliloquium eſt, quia ejuſdem perſonæ ad ſeipſam: dialogus autem velut inter plures, quia pars animæ ſuperior ac rationalis, inferiorem quodammodo alloquitur & ſenſitivam; ita, quod ait Thomas, hanc partem ſignificet hoc loco nomen, *Anima:* illam pronomen, mea: quia unuſquiſque maximè eſt quod melius in eo eſt. Hæc eſt vis animæ rationalis reflexè intelligere ſecumque loqui. Dum verò ſic ſeipſum quis alloquitur, vehementiam demonſtrat affectus, & excitationem ad opus. Ad hunc modum idem David ad benedicendum Deum excitari ſe canit l, *benedic anima mea Dominum;* & dives ille ſtultus m *anima habes multa bona*, &c. *requieſce, comede, bibe, epulare*. Proſopopœjam vocat Clemens Alexandrinus n, quòd quaſi duæ perſonæ fingantur, una loquens, alia cum qua illa loquatur. Triſtitia ſæculi mortem operans mala eſt o, quam Sapiens p, expelli præcipit, tamquam plagam cordis q, ob nimiam ſollicitudinem: illa quoque quæ deſperatione abſorbet r, item quæ accidit quum audita divina conſilia minùs placent ſ: quum ex avaritia declinatur pauper t: quum eſt amara in alios ac turbulenta u: quum ſimulata ad hypocriſim x, & alii modis quorum peſſimus qui eſt in damnatis, quas perſonas triſtes Auctor libri Sapientiæ y nominat. Commendat Paulus z quæ ſecundùm Deum eſt triſtitiam, quæque pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur; quum quis ambulat *triſtis coram Domino* a: vel quum compatitur aliis b: vel induit hujuſmodi perſonam, ut increpet c. Poſtremò juſtorum eſt, ut ſimul in hac vita *triſtes* ac *ſemper gaudentes* d: alterum altero affectum temperando, & modeſtia, quæ ſeveritas quædam eſt, gaudium e, ac ut ita dicam, & ex Heraclito & Democrito unum conflando. *Cor ſapientum, ubi triſtitia eſt, & cor ſtultorum, ubi lætitia* f: *beatuſque qui ſemper pavidus* g. Dixi hac de re plura in Eccleſiaſten h: Baſilium i quoque lege docentem quo pacto beati ſint qui lugeant, iidemque gaudere ſemper poſſint. Sed & Auguſtinum adi uſurpantem locum iſtum ſumma pietate ad inflammandum affectum ſuum in Confeſſionibus k. Chryſoſtomus l verò eamdem ſententiam notat accommodatiſſimam eſſe ad excutiendam triſtitiam, & onus negotiorum. Chryſogonus, Anaſtaſiam in exilio conſolans, inter alia, hoc teſtimonium uſurpandum proponebat, & ut converſione ad ſeipſam facta exclamaret, *quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me: ſpera in Deo* m, &c.

[i Gen.4.5. k 1.Reg.1.18. l Pſ.102.1. m Luc.12.19. n 3.Strom. o 2.Cor.7.10. p Eccl.30.24. Prov.25.20. q Eccl.25.17. r 2.Cor.2.7. Theſſ.3.13. ſ Matt.19.21. t Eccl.4.8. u Iſ.42.4. x Mat.6.16. y c.17.4. z 2.Cor.7.10. a Malac.3.14. b Rom.9.2. c Eccl.22.27. d 2.Cor.6.10. e Phil.4.4. f Eccl.7.5. g Pr.24.14. h c.2.2.c.75. i Hom. de gratiarum actione. k l.13.c.13. & 14. l Hom.29.in Gen. & 24.in Ep. ad Rom. m Suidas in Chryſogono.]

Et quare conturbas me?) Ex Hebræo textu, in quo non repetitur, *quare*, ותחמי *vatthehmi*, redi poteſt (*& perſonas in me*, tumultuans, infremis, inquieta es contra, aut intra me) propriè per futurum exponi poſſet: illud verò pronomen vel omitti, vel abſorberi in ultimo (י) quia integrum verbum futuri temporis tertiæ perſonæ fœmininum, eſt תהמי *thehemi*, ab המה *hamah*, *ſonare*, reſonare, ſtrepitum tumultumve facere. Eſt porrò elegantia magna paranomaſiæ in hoc verbo, & in nomine חמון *hamon*, præcedentis verſus, & in alio verſus 8. quod bis repetitur תהום *thehom* ſignificans *abyſſum*. Hoc loco Symmachus tranſtulit, καὶ τί θορυβῇ κατ' ἐμοῦ, *& quare conturbaris contra me?* Verbum συνταράσσω quo utuntur LXX. ab ἀράσσω, *pulſo*, poſſet deſignare pectoris ac vitalium in vehementi trepidatione pulſum cum ſingultu, & agitationem, quam Jeremias n comparat quoque cum ſono tibiarum, *Cor meum*, ait, *ad Moab quaſi tibia reſonabit, & cor meum ad viros muri fictilis dabit ſonitum tibiarum*. Tametſi ſenſus etiam eſſe poſſit, fore, ut edat vocem lugubrem ex intimis cordis penetralibus, inſtar tibiarum quibus funebria carmina canuntur, ut ex Evangelio conſtat quum de tibicinibus in domo puellæ mortuæ o, & ex Ovidio p.

cantabat mœſtis tibia funeribus.

Apollinarius ita vertit,

τί δέ μοι νόος ἔνδον ὀρίνεις,
quid verò mihi mentem intus concitas?

Turbavit ſeipſum infremens ſpiritu q, animamque dixit ſuam turbatam r, videlicet à ſeipſo: non turbavit ipſum anima, nec, ut hìc paullo poſt dicitur, ad ſeipſum *anima* ejus *conturbata eſt*. Turbata eſt Maria in ſalutatione Angeli ſ: & *anima* ſponſæ dum reverti juberetur à quadrigis *Aminadab conturbavit eam* t, ac, ut loquitur aliàs u, *liquefacta eſt*.

[n c.48.36. o Mat.9.23. p 4. Faſt. q Joa.11.33. r c.12.27. ſ Luce 1.29. t Cant.6.11. u c.5.6.]

Spera in Deo.) Hieronymus, *expecta Deum*. Auguſtinus, *ſpera in Dominum*. Symmachus, Græcè idem dixit quod Hieronymus Latinè, ἀνάμενον τὸν Θεόν. Nec vis neceſſariò ponenda in præpoſitione, ſive cum auferendi, ſive cum accuſandi caſu. Optimum ſpes remedium in perturbationibus; quoniam *in Domino ſperans*, inquit, *non infirmabor* x.

[x Pſ. 25.1.]

Quoniam adhuc confitebor illi.) Pſalterium Romanum & Ambroſianum, Ambroſius, Auguſtinus, Caſſiodorus, omittunt, *adhuc*, quod etiam Græcè non extat: & ſi credimus Collectori notationum in bibliis Sixtinis LXX. fatetur Hieronymus ſub aſteriſco additum eſſe. Ubi Hieron. id habeat non reperio: Hebraicè autem eſt עוד *hhod* ſignificans *adhuc*: & Symmachus expoſuit διηνεκῶς *aſſiduè*, nempè ut ſignificet David, quod adhuc fecit, porro pergere velle facere. Sed Ambroſius obſervat futuro tempore denotari confeſſionem laudis quæ in beatitudine meliùs fiat. Auguſtinus, eam quæ ſequentia verba exprimat, quibus à Deo ſalutem ſibi eſſe quis prædicet; quam tandem perfectam in alia vita conſequatur. De confeſſione laudis in templo David intelligit: & abſolutè de quavis accipi poteſt, in hac etiam vita. Minùs propriè de confeſſione peccatorum, ut Caſſiodorus interpretatus eſt: aut, propter futurum tempus, de confeſſione in beatitudine, ut notavit Hugo Card. aut Alenſis: vel, ut putatus Hieronymus ait, de laude Dei qui ſalvaverit à morte, & illiciat ad æterna, poſtquam etiam confeſſio peccatorum præmiſſa fuerit. Non hoc diceret genuinus Hieronymus: neque quod priores alterve dicit, probabile, *confiteri*, eſſe omnia ſimul fateri peccata; vel ut fatearis toto corde, ore, opere non labiis a tantum. Moneo, ut vites non prorſus abſurda: ſed certè parum apta. Etſi autem ἐξομολογεῖσθαι quod hìc eſt, de peccatis uſurpetur: hunc tamen modò uſum non habet. Audi Apollinarium.

[a Iſ.29.13.]

Ἐγὼ δ' ἴοι αἶνον ἀείσω.
Ego verò ipſi laudem canam.

Salutare vultus mei, & Deus meus.) Hieronymus, *adhuc confitebor ei ſalutaribus vultus ejus*, ut ſit expreſſio in quo conſiſtat confeſſio, nempe ut confiteantur ſalutaribus ejus; quod ex Hebr. ישועות פניו *teſchubhhot panau*, reddunt alii ſupplendo, propter, *propter ſalutes faciei ejus*, vel nil ſupplendo *confitebor ei ſalutes vultus ejus*, ideſt, auxilia quæ, dum mihi præbebit Deus vultum ſuum, qui videtur latere quando deſtituit ad tempus, aperiet ac manifeſtabit; facietque ut deſinam queri *quando veniam & apparebo ante faciem Domini*, quum rediens ab exilio inibo templum ſive tabernaculum, ubi Deus quodammodo videndum ſe exhibet. Symmach. & Aquil. favent, prior ſic reddit, ὅπως διηνεκῶς ἐξομολογήσομαι αὐτῷ τὰς σωτηρίας τοῦ προσώπου αὐτοῦ, *quoniam aſſiduè confitebor ei ſalutes faciei ejus*. Poſterior τὰς σωτηρίας τοῦ προσώπου αὐτοῦ, *ſalutibus*, aut *ſalutaribus*, ut Hieron. verſio habet, *vultus ejus*. Hoc modo poſtremæ duæ dictiones, *Deus meus*, pertinebunt ad ſequentem verſum, quæ diſtinctio eſt etiam in correctis bibliis Latin. meminitque Thom. dicens ſecundum Hieron. editionem *ſalutare* eſſe accuſativi caſus, *confitebor ei ſalutare vultus ejus*, ideſt, ſalvationem qua me ſalvavit: ſed Hieron. habet *ſalutaribus*, ut antea retuli. Verùm diſtinctio diviſioque verſuum, ut in dictis bibliis eſt, nullam opinor, nobis imponit legem, ut eam ſequi teneamur, quum ut in præfatione docui, dividendi ac diſtinguendi verſus ratio non eadem ſit in officio Eccleſiaſtico, in bibliis ex noſtra & aliis editionibus, immò nec in bibliis Complutenſibus Regiiſve eadem, quæ aliorum. Patres ac enarratores omnes, demptis Hebraizantibus, unà legunt: *ſalutare vultus mei, & Deus meus*. In codicibus pluribus Græcis abeſt conjunctio καὶ quam habent Aldini & alii pauci. Latina quoque (*&*) non legitur in Pſalterio Romano, & ab Auguſtino atque Caſſiodoro: nec in non paucis libris bibliorum manuſcriptis citatis à Luca Brugenſi. Monet Hieronymus b, in iſto loco non extare, ſed in fine Pſalmi, ubi repetitur idem verſus: tamen ibi etiam de Hebræo & Theodotione ſub aſteriſco additam. Quocirca videri poſſunt LXX. legiſſe abſque littera (ו) *vau* פני *panai*, *vultus mei*, τοῦ προσώπου μου. Alii Hebræi & Hebraizantes prout & nunc extat in Hebræo textu פניו *panau vultus ejus*, legerunt. Qui hoc emendare voluerunt detraxerunt ultimam dictam (ו) *vau*, & ſequenti nomini conjunxerunt ואלהי *veelohai*. Atqui in ultimo verſu eodem penitus modo Hebraicè legitur quo hìc Latinè, nec non in ultimo ſequentis Pſalm. ישועת פני ואלהי *veelohai ieſchubhhoth panai*. Nec refert quòd plurale nomen ישועות *ieſchubhoth*, ſingulari numero redditum ſit. Et ſi fieri poteſt ut legerint LXX. numero ſingulari in regimine ישועה *ieſchubhoth*. Paraphraſtes, illam quæ nunc eſt in textu Hebræo diſtinctionem ſecutus, expoſuit, *quoniam adhuc confitebor ei propter redemptionem, quæ eſt à conſpectu ejus*. בפורקנא דמן קדמוהי *bephure kara demin Kodmohi*. Ergo juxta editionem noſtram, tametſi allatus in principio ſecundùm Hebræam lectionem non ſit ineptus, ſenſus erit quòd confitebitur Deo qui ſalus eſt vultus ipſius, & Deus ejuſdem.

[b Ep.138.]

Salutare vultus noſtri, Deus dicitur, ut antea etiam dixi, primo quia vultus noſter ad eum ſe convertit; ſicut oculi ſervorum & ancillarum ad Dominos & Dominas c, *& oculi omnium in Deum ſperant* d, & ad Deum aſpicit qui eum aſpectat ſalvatorem e. Secundò, quia Deus ſalvando & miſerendo illuminare cenſetur vultum ſuper nos f, & illuſtrando faciem ſuam ſuper nos g, exhilarare vultus noſtros, & efficere ut *lumine vultus ejus* ambulemus h. Id Apollinarius vocat hìc.

[Deus quomodo *ſalutare vultus noſtri* dicitur. c Pſ.122.2. d Pſ.144.15. e Michea 7.7. f Pſ.33.7. g Pſ.118.135. h Pſ.88.16.]

Ἐμῆς παρεπίκουρον ἄλκαρ ὀπωπῆς.
Mei præſens auxilium aſpectus.

Tertio ſalus iſta vultui noſtro accedere poteſt intelligi, non in hac dumtaxat vita, ſed, ut Euſebius & Apollinarius in commentario, atque Ambroſius, declarant, in clara Dei viſione, quando lumine vultus ſui, Deus vultum intellectus noſtri illuminabit, ut in lumine ipſius ſeu per lumen gloriæ quod habet participationem luminis increati ac infiniti, videamus lumen ipſum increatum infinitumque i: hæc eſt adimpletio lætitiæ cum vultu Dei k: hæc ut notat Ambroſius, transformatio à claritate in claritatem; tamquam à Domini ſpiritu, quum revelata facie gloriam Domini ſpeculabimur l. Cyrillus, quarto loco *vultum* ſumens pro pulchritudine ac decore, ait, imprimi credentibus per ſanctificationem & continentiam: ſicut infideles turpitudo atque deformitas quædam ſequitur: propterea Paulum iis qui accepta fide legis juſtitiam etiam obſervabant, ſcripſiſſe m, *filioli quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis*: & ſic quando Chriſtus formatur in vobis, vultum animæ, ideſt, pulchritudinem ipſius, parere ſalutem. Quinto, Ruffinus, Caſſiodorus, Hugo S. Victoris, Haimo, Bruno, Ricardus Pampolitanus, Beda, Thomas, Remigius, aliique, *ſalutare vultus noſtri*, Chriſtum ut hominem vultui noſtro ſimilem, Deum noſtrum, eumdem, ut etiam Deus eſt, accipiunt. Addit Beda & Hugo Cardinalis *in ſalutari vultus noſtri*, ſpectari Deum, Chriſtumque ut recreatorem, in abſoluto nomine Dei eumdem ut Creatorem.

[i Pſ.35.10. k Pſ.15.11. l 2.Cor.3.18. m Gal.4.19.]

Verſ. 7.) & Deus meus.
Ad meipſum anima mea conturbata eſt: propterea memor ero tui de terra Jordanis, & Hermoniim à monte modico.

Hinc inchoatur apoſtrophe ad Deum, cum quo apertè ſermo eſt: ibi *propterea memor ero tui*, juxta dictum prius verſuum diviſionem quæ hìc expreſſa eſt. Vel in ſequentibus illis verbis tranſitus fit ab una in aliam perſonam, quod crebrò accidit. Significat ergo ſic ſe cum anima ſua interdum collocutum ut ſemetipſum ſolaretur, quando ſummo intra ſe mœrore conturbaretur, tametſi longiùs domo exulem in terra, quæ juxta Jordanem eſt, montemque minorem Hermoniim, ſi cum illo præſertim montem comparetur, in quo habitas, & ubi tabernaculum conſtitutum eſt, habebo ſemper in memoria bonitatem ac miſericordiam tuam, nec non veracia fideliaque promiſſa. Sed & me non parum conſolabitur recordatio beneficiorum, quæ Patribus noſtris contuliſti in ipſo Jordane, ac trans & citra eumdem: præterea in Monte Hermoniim, ſicut etiam in Baſan, & Galaad viciniſ ei locis; ubi adeo inſignes victorias noſtri reportarunt. Poteſt adhuc ſenſus eſſe: quamvis eo modo quem priùs dixerat, ideſt, ſpe in Deum, nitatur ſeſe conſolari, tamen ſubinde quum ſe ad ſemetipſum reflectit, & ad ærumnas recurrit præſentes, neceſſitate compulſus, diſcruciari rurſus intra animum ſuum: idcircò quantum poteſt, renovare velle in loco iſto peregrinationis ſuæ, & in anguſtis illis locis Jordanis, fluminis & montis Hermoniim, memoriam Dei, donec pervenire detur ad perennes illos æternos fluvios, monteſque celſiſſimos, felicitatis & beatorum domus ampliſſimæ: quam alius n *magnam* vocat *Dei domum, & ingentem locum poſſeſſionis ejus*. Redigit item cum dolore memoriam ſibi quando quondam dum contigeret procul abeſſe, alacer tamen ac feſtivus accurrebat ad ſolemnitates, in Jeruſalem, abi-

[n Baruch.3.24.]

que ullo metu aut impedimento, & cum frequenti comitatu. Exponi adhoc poteſt, animam veluti reſponſare ad id quod præceſſit, quum jubebatur bene ſperare & conquieſcere in promiſſionibus: non ſe temere angi & conqueri, ſed patriæ memoriam excutere lacrymas illi.

Ultimus ex traditis ſenſibus eſt Baſilii ac Theodoreti; ſecundus Euſebii, Euthymii, Lyrani, Treveti, ac recentium nonnullorum. Nec non R. Davidis Kimhi, ita ut deploret populus captivitatem in Babylone: penultimum Agellius tradit, comparans cum verbis, quinti verſus, ut ſit eadem fere ſententia, *hæc recordatus ſum: & effundi in me animam meam, quoniam tranſibo in locum tabernaculi*, &c. Probabiles omnes ſenſus, ille minùs, qui aliter explanat quàm de Davidis perſona. De myſticis agam poſtea.

Et Deus meus,) Satis dixi de verbis iſtis ac de conjunctione (*&*.) Obtinuit uſus cantus Eccleſiaſtici cum conſu enarratorum præcipuè paulo antiquiorum, ut ducatur initium ab illis verbis *ad me ipſum*, &c.

Ad me ipſum anima mea conturbata eſt.) Hieronymus, *in me ipſo anima mea incurvatur*. Pſalterium Romanum & Caſſiodorus, *à me ipſe, anima mea turbata eſt*. Hebraicè עלי נפשי תשתוחחי *hhalai naphſchi thiſthochachi*, quod verbum erat verſu 6. *quare triſtis es anima mea*. Inde repete vim ipſius phraſis, quæ eſt, quaſi dicat anima mea ſuper me, vel, in me, dejecta eſt, depreſſa, conſternata, cruciat ſe intra me, dejicit ſe apud me. Symmachus ἡ ψυχή μου κατατήκεται, *anima mea liqueſcit*. Euthymius illud, πρὸς ἐμαυτὸν vult ſignificare, *in me ipſo*, nemine alio mœrorem hunc meum ſciente. Mœrorem verò aut de peccatis, ob quæ traditi eſſent Hebræi in captivitatem Babylonicam, aut propter moram reditus in patriam. Intimum dolorem ſignificabant quoque ſupra *a* verba illa *effudi in me animam meam*. [a verſ. 5.]

Myſtico ſenſu Auguſtinus & alii hoc loco nec non Bernardus *b*, *turbationem* notant eſſe, quum quis ad ſe attendit, & naturales infirmas vires; & non in Deo apudve illum manet, ſed in ſe apud ſe: denique, à ſuperbia fieri turbationem, in humilitate, quietem reperiri. *Novi*, ait Auguſtinus, *quia juſtitia Dei mei manet: utrum mea manet, neſcio. Malè eſt mihi*, ait idem *c*, *præter te Domine, non ſolum extra me, ſed etiam in me ipſo*. Hoc quoque Bernardus *d* confirmat. Thomas autem juxta verſionem noſtram, & aliam Hieronymi, *in me ipſo*, exponit, quo ſe cumque modo quis convertat ad ſe reperire tribulationem ac perditionem ex ſe, eſſe *e*: juxta aliam, *à me ipſo*, cauſſam corruptionis eſſe à ſe ipſo, ideſt, vel à primo parente, vel à peccatis etiam propriis. [b Serm. 36. in Cant.] [c 13. Confeſſ. c. 8.] [d Serm. an id ſuper cuſto meam ſtabo.] [e Oſe. 5 & 13. 9.]

Propterea memor ero tui.) Symmachus, ὅτ' ἀναμιμνήσκομαί σου, *quotieſcumque recordor tui*. Explicari etiam poſſet, ad me ipſum anima mea conturbata eſt, propterea quòd, ſeu quia memor ero tui, ideſt, ut Symmachus dicit, *quoties recordor tui*. Sic autem (*propterea*) על כן *hhalchen*, διὰ τοῦτο, idem eſt ac, *propterea quod*, vel, *quia*: talis particulæ hujus uſus alibi, ut *f*, *diffuſa eſt gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum*. Nec enim quia diffuſa eſt gratia in labiis ejus, ideo benedixit Deus, ſed quoniam benedixit, gratia diffuſa eſt in labiis ejus. Ad eumdem modum dicere potuit, non quia ad ſe ipſum anima ejus conturbata eſſet, ideo memorem futurum Dei: ſed quia memor eſſet ejus, idcirco ad ipſum animam ejus conturbatam fuiſſe. Docent item partes, *propterea*, *quia*, ut ἵνα, ὅτι, διὰ τοῦτο, & ſimiles voces, eventum conſecutionemque deſignare; non cauſſam; quemadmodum quando factum aliquod ſcribitur fierive, propterea, ſeu quia prædictum eſt, vel, ut impleretur prophetia. Video tamen hoc loco fere communem ſententiam eſſe, ut *propterea*, tamquam cauſſæ nota ſumatur, & ſignificet David ſe propter conturbationem animæ ſuæ ſibi rediſſe in memoriam Deum. Probabilis adhuc verò & prior expoſitio nixa etiam interpretatione Symmachi, & exemplis aliis. Recordari explanat Apollinarius, καλεῖν, *vocare*, ſive *invocare*. [f Pſ. 44. 3.]

> Τοὔνεκ' ἄναξ καλέσω σε Ἰορδάνῃς ἀπὸ γαίης,
> *Propterea Rex vocabo te Jordanis de terra.*

Pro *regis* nomine Pſalteria Romanum & Ambroſianum atque Caſſiodorus & Auguſtinus ponunt nomen, *Domine*, poſt, *memor ero tui*, ſed Auguſtinus legit in præterito *memoratus ſum tui Domine*. Paraphraſtes apud Nebienſem interpretatus eſt *propterea recordabuntur habitatores terræ Jordanis*, &c. velut eſt in Bibliis regiis, *propterea recordabuntur tui qui habitant terram ad ulteriorem ripam Jordanis*, &c.

De terra Jordanis.) Objectum quod memoria repetendum erat, ſeu materiam & argumentum, nec non ſequentem montem Hermoniim, ſatis multi intelligunt vel quòd eo redire percuperent Babylonica detenti captivitate Hebræi, vel quia ſolabantur ſe recordatione beneficiorum his in locis à Deo collatorum ſuis majoribus. Malunt alii hæc loca memorari, in quibus David exulans, recordaretur Dei, anhelans ad reditum in Jeruſalem, & in tabernaculum, quamvis ſimul ibidem beneficiorum olim illorum quæ Patres accepiſſent, meminiſſet, quibus excitabat in ſe majorem ſpem. Confirmari poteſt hic poſterior dicendi modus locis aliis, quæ profert Agellius, in quibus mentio fit de memoria, quam quis habeat Dei, alio exiſtens in loco, remoto à Jeruſalem, ubi peculiariter colebatur, vel etiam abſolutè in loco, in quo propter diſtantiam, quaſi ſeparationem à locis, ubi coli & cognoſci poſſet Deus, nullus ejus cultus, nullave cognitio eſſet. In Pſalmo XXI. *g* vidimus quod prædicitur de fructu paſſionis Chriſti *reminiſcentur & convertentur ad Dominum univerſi fines terræ, & adorabunt in conſpectu ejus univerſæ familiæ gentium*. Zachariæ *h* vaticinium eſt *i* *ſeminabo eos in populis, & de longè recordabuntur mei*. Item Jeremias *i* pronuntiat, *qui fugiſtis gladium, venite; nolite ſtare, recordamini procul Domini, & Jeruſalem aſcendat ſuper cor veſtrum*: ſed & captivi in Babylone dicebant *k*, *ſi oblitus fuero tui Jeruſalem, oblivioni detur dextera mea: adhæreat lingua mea faucibus meis ſi non meminero tui*. Chryſoſtomus, in Epiſtolam ad Hebræos *l*, præſentem locum Pſalmi noſtri ita intelligit. Commendat ibi valdè memoriam Dei in adverſis, veluti in Babylone, verſanti in Pſalm. CXXI. vituperat Chriſtianos, qui comparatione Judæorum tam parum afficiantur ad templa, quum Judæis etiam lapides ipſi placerent *m*, lætarenturque audientes in domum Dei ſe ituros *n*. Hujus rei cauſſam fuiſſe tribulationem & captivitatem, antequam nauſeabant templum, & divini verbi auditionem, vacabantque idololatriæ, in ſylvis, montibus, collibus. [g verſ. 28.] [h c. 10. 9.] [i c. 51. 50.] [k Pſ. 136. 5. 6.] [l Gen. 26.] [m Pſ. 101. 1.] [n Pſ. 121. 1.]

Jordanis terra.) Eſt terra juxta Jordanem quæ & *regio Jordanis* appellatur *o*. Oritur Jordanis in Libani radicibus, gemino ex fonte, dextro Dan, Jor ſiniſtro, licet etymon ירדן *iarden*, velint eſſe quaſi dicas *deſcendens ex Dan* hoc eſt, oppido Dan nomen id decedere filii Dan) quod olim vocabatur Lais, aut etiam Lachis, ut quibuſdam placet, atque Leſem, poſteaque Leſem Dan, extabatque apud Panium, ſed Panæadem, præcipuum Plinii *p* ac Solini *q* opinione Jordanis fontem. Sed Joſephus ortum eidem aſſignat ex Traconitidis lacu rotundo, nomine Phiala, propter figuram; inde ad antrum Panium prope Dan, hoc eſt, Philippi Cæſaream, aquas ferri, ac erumpere in lacum, qui etiam dicitur Majedan, ac ſi dicas, מוםדן *maim Dan*: *aquas Dan*, quod fortè idem eſt cum nomine Magedan. Plura Bocardus, Adriacomius, aliique topographi locorum ſanctorum, præterea Salmeron *r* & Pererius *ſ*, Toletus *t*, Maſius, & Arias in Joſue de ſpatio exituque, ſive fine. Laudabilis fluvius & circum ipſum regio, quia ſiccis Hebræorum tranſitus veſtigiis quum utrinque divinitùs diviſæ aquæ, conſtitiſſentque *u*: quia Elias & Eliſæus per eumdam pallio percuſſum pedibus iter confecerunt *x*, quia Naaman in eodem quum ſepties laviſſet à lepra mundatus eſt *y*: quia primum ibi baptizavit Joannes, & ab eodem baptizari Chriſtus dignatus *z* eſt, ut aquas deſtinaret ac ſanctificaret ſuo baptiſmo. Etymologiam Jordanis aliam tradit Hieronymus *a*, ut ſignificet, *rivum judicii*. Convenit notatio Baptiſmo Joannis, qui prædicabat pœnitentiam, intentabatque minas, dicens jam ſecurim ad radicem arboris poſitam, & vocans *genimina viperarum b*. Ambroſius, in deſcenſione ſpectat deſcenſionem Chriſti per incarnationem & baptiſmum, in exitu ejuſdem contra Ægyptum, & quòd terram promiſſionis dividat: quum qui turbatur, ſi boni ſibi conſulat, contra Ægyptum exire, & ſequi viam lucis. Auguſtinus, Gregorius *c*, alii, rationem habent deſcenſus humilitatis. Sed non ſignificat Jordanis, ut idem Auguſtinus tamen ponit, Remigius, Caſſiodorus, aliique deſcenſum eorum, quia in ירדן *iarden*, littera ultima non eſt nota pronominis affixi maſculini. [o Gen. 13. 10. Matth. 3. 5.] [Jordanis unde ſumat originem & etymon.] [p l. 5. c. 15.] [q c. 38.] [r to. 1. pr. 41.] [ſ in c. 13. G. n. 17. & ſeq.] [t in Luc. c. 3 annot. 8.] [Jordanis fluvius quibus titulis commendatus.] [u Joſue 3. 16] [x 4. Reg. 2.] [y c. 5. 14.] [z Matth. 16.] [a in c. 47. Ezech.] [b Matt. 3. 7.] [c 31. Moral. c. 6. verſ. 9.]

Et Hermoniim.) Hieronymus, *Hermonii*, vel, apud Trevetum *Hermoni*, vel apud Victorium, *Hermonim*, quo pacto eſt Hebraicè חרמונ *Chermonim*. In Pſalterio Ambroſiano & apud Ambroſium, *Hermonium*, in Romano, *Hermonis*, legit verò etiam Auguſtinus, Caſſiodorus, & alii ut nos legimus, & extat Græcè ἑρμωνιὶμ. Hebræum nomen Bredembachius aſſerit eſſe habitantium juxta montem Hermon, quos vocare poſſis Hermonitas, ſic quoque Paraphraſtes Chaldæus explicat, & Vatablus ac Tyroboſcus. Placeret hoc, ſi ſcriberetur חרמוניים *chermoniim*, ex ſingulari חרמוני *chermoni*, qua forma deſinunt apud Hebræos patronymica, ut עברי *hhiuri Hebræ* עבריים *hhiuriim*, *Hebræi*. Hoc forſan ſibi vult *Hermonium* quo utimur, & quod LXX. poſuerunt. Hieronymus. Valernius, putat eſſe plurale, ſignificant montes aut montana Hermon. Cajetanus docet eſſe nomen diverſarum partium unius montis magni ad nationes diverſas ſpectantium. Genebrardus item ait eſſe duos montes, vel potius tractus montium circa Hermonem. S. Hieronymus in Epitaphio Paulæ *a*, videtur diſtinguere montem Hermon & Hermoniim, & campos latiſſimos Galilææ, in quibus Siſara, & omnis exercitus ejus, Barach vincente proſtratus eſt. Apollinarius, ἑρμονιίμον, *Hermoniimum*; velut unum montem vocat. [a Ep. 27.]

Diſtinguit Brocardus, & Adricomius Hermonem montem majorem, quatuor fere leucarum, contra mare Galilææ, ubi Jordanis egrediatur ex mari Galilææ, & Hermonem minorem, in cujus latere Aquilonari ſit civitas Naim: & Hermonium non diſtinctum à majore Hermone, ſed jugum humile, ſeu tumorem ab illo contra montem Tabor procedentem, ubi oppidum Endor; atque de hoc ſermonem eſſe in iſto Pſalmo: de majore in Pſalmo LXXXVIII. *b*, & CXXXII. *c*, Majorem vocabant etiam *Sanir & Sarion* ut habetur in Deuteronomio *d*, teſtaturque Hieronymus *e*, qui addit, *Sanior*. Præterea *Baal*, *Hermon*, & *Sion* (ſin) alius enim eſt per (thlade) nempe in Jeruſalem, quamvis una loco alterius interdum ponatur. Unde intelligitur illud ex Pſalmo CXXXII. *Sicut ros Hermon qui deſcendit in montem Sion*, nec enim Sion qui eſt in Jeruſalem remotus valde. Sed de eodem Hermon, qui alio nomine vocatur Sion, licèt ibi per (צ) tiade, aliàs per (ש) ſin ſcribatur. Confirmatur ex loco Eccleſiaſtici *f* *quaſi Cypreſſus in monte Sion*, ubi Græcè habetur, ὄρεσιν Ἀερμών; *in montibus Hermon*, Fortaſſis editio Latina immediatè facta eſt ex Hebræa, in qua librum illum vidiſſe teſtatur Hieronymus. Nyſſenus *g*, *Sanir & Hermon* duos aſſerit vertices eſſe brachiave montis unius, ex quibus Jordanis duo fontes effundantur. Sed fieri poteſt ut idem mons priùs nomine vario vocatus, deinde diſtincta partibus in diſtinctis acceperit; quemadmodum Danubius Iſterque habitus aliquando eſt idem fluvius; poſtea pars ea Danubii nominata Iſter, quæ ad oſtium ejus tendit; item Taurus & Caucaſus nomina ſunt ejuſdem montis, nec tamen eodem loco Taurus appellatur ubi Caucaſus: eodem pacto Horeb, Sinai, Pharan, ſunt ejuſdem montis colles. Placet mihi magis hoc ultimum ut ſit *Hermoniim* idem quod *Hermonius*, nomen collis. Id præ ſe fert modus ſcribendi quo uſi ſunt LXX. Ἑρμωνιὶμ, ſcripſiſſent enim in fine per ſimplex jota ἑρμονὶμ, ſi pluralem numerum deſignare voluiſſent, ſicut χερουβὶμ. Apollinarius quoque nominavit, ut dixi, ἑρμονιίμον. Illis in locis Siſara, Seon, Og devicti ſunt. Ambroſius interpretatur etymon *Hermoniim*, *viam lucernæ*: monetque ſenſu tropologico, exeundum priùs contra Ægyptum: contra Jordanis erat, volenti lumen Chriſti videre, ſicut exivit *Chananæa à finibus Gentium h*; Moſes ex Ægypto: lucernam eſſe in Chriſti corpore; viam illius, Evangelium: Auguſtinus & ſectatores, quique dicuntur Hieronymus ac Ruffinus Auctores Commentariorum in Pſalmos, exponunt anathematizationem, myſticèque deſignari quemque debere anathematizare ſe ipſum, diſplicendo ſibi atque in Baptiſmo fieri anathematizando ſive renuntiando Satanæ, & pompis ejus. Alii derivant à deſolando, & vaſtando, ſed ſcribi deberet tunc per (ח) non per (ה) Etymologiæ autem ab Ambroſio traditæ rationem ignoro. [Hermonis majoris & minoris diſtinctio.] [b verſ. 13.] [c verſ. 3.] [d c. 3. 9.] [e in Ezec. c. 27. & cont. Helvid. & l. de locis Hebr.] [f c. 24. 17.] [g Hom. 8. in Cantic.] [h Matt. 15. 22.]

A monte modico,) Hieronymus; *de monte minimo*. Auguſtinus, *à monte parvo*. Campenſis, Felix, Folengius, Flaminius, Arias, Gagnejus Angelicus Bonriccius. R. David, & R. Abraham *à Mitſar* qui Hebr. מצער *mitſhhar* ita ut ſit nomen montis diverſi: Paraphraſis Chaldæa, & R. Salamon, *à Sinai*, ubi lex data. Cajetanus, *ab Horeb*, qui erat pars montis Sinai. Genebrardus, à monte quolibet alio parvo, aut ut *Hermoniim* dicantur montes parvi, ſcilicet parvo æſtimandi, comparatione Sion ſeu Moria, ubi templum erat. Valentia, à monte Hermon minore juxta quem baptizatus ſit Chriſtus, & Apoſtolos baptizaverit. Agellius, à monte qui Segor civitati imminebat, qui ſic dicebatur; quia parva צער *tſohhar*, & in quem Loth confugit *i*. Græci exiſtimant ipſummet Hermonium montem vocari *modicum*. [i Gen. 19. 36]

> Ἐκ δ' Ἑρμονιίμου (ait Apollinarius) τὸ δ' ἔσκεν ὄρος ἐπλετο τυτθόν.
> *Deque Hermoniimi; hic verò quidem mons erat modicus,*

Sic vertit etiam Symmachus, ἀπὸ Ἑρμονιὶμ ὄρους μικροῦ, *ab Hermoniim monte minimo*. Idem videntur ſentire Latini antiquiores, magiſque clarè Lyranus, Trevetus, Hugo Card. & S. Victoris, Ludolphus, Michael Aiguanus. De recentioribus eadem ſequitur opinio. Titelmanus, Janſonius, Peregrinus Herus, Panigarola. Joannes Baptiſta Botta, ſed hic vult eumdem eſſe cum Hor in quo mortui ſunt Aaron & Moſes: quod certè non eſt verum. Conſentit quoque Marianus Victorius in Indice Hieronymi. Cecinit id etiam carmine Crucius noſter:

> *Dum ſequor Hermonium dorſa minora jugum.*

Ultimam iſtam opinionem ego probo: de monte adjacente Segor, non video cauſſam cur mentio hìc fieret: de Mitſar Hebræi ipſi fatentur ignorare ſe quis mons fuerit. Etſi fateor nonnumquam LXX. nomina propria Hebræa transferre ſecundùm notationem eorum nec originalia retinere. Diſſerit hac de re Pineda *k* noſter, ſed non ei concedo exemplum de Mitſar tamquam loci vocabulo quod per μικρὸν ſit redditum. Myſticam intelligentiam de humili corde hìc etiam afferunt, unde proveniat anathematiſmus & abrenunciatio vitiorum ac Satanæ; gratia verò per baptiſmum & juſtificationem recepta conſervetur. Senſu myſtico, Chriſtum præterea dicunt eſſe *montem modicum* propter humilitatem incarnationis: quod etiam in confeſſionibus Auguſtinus *l* habet. Tropologia etiam hinc elici poteſt, ut omnis hic nobis modicus mundus videatur parvique pretii, ſi cum magna illa beatorum domo conferatur, *ingentique loco poſſeſſionis ejus m*, ubi manſiones adeo multæ & amplæ. Caſa hic mundus, hoſpitium, diverſorium, tuguriolum, punctum eſt. Hoc eſt illud punctum, ait Seneca *n*, quod inter tot Gentes ferro, & igne dividitur: punctum in quo navigamus, in quo bellamus, in quo regna diſponimus: ſurſum ingentia ſpatia, in quorum poſſeſſionem animus admitteretur *o*. [k in c. ult. Job verſ. 15. in digreſſion.] [Senſus myſticus.] [l 23. Confeſſ. c. 12.] [Tropologia] [m Baruch. 3 24.] [n Præfat. in l. 1. nat. q.] [o 13. Confeſſ. c. 12.]

Verſ. 8. Abyſſus abyſſum invocat, in voce cataractarum tuarum.
Omnia excelſa tua, & fluctus tui ſuper me tranſierunt.

EXiſtentem in exilio me, ac de abſentia valde turbatum, dum ſimul triſtis cogito de reditu, & reviſenda patria, maximè autem de loco ſacro, ubi coleris, una poſt aliam veluti per abſorbentis modum abyſſi calamitas ſubſequitur excipitque & alia invitare aliam videtur, poſtque ſe trahere, perinde ac ſi calamitates tu iſtas ſuper me plures impetu, horriſonoque ſtrepitu, ut ſolent interdum à te perſtrepentes de ruptis cum fragore nubibus aquarum inundationes effundi atque præcipitari, vel de fluminibus aquæ ductibus, torrentibus, aquæ præcipites ruere.

Omnes illi excelſi ſublimeſque ſævi fluctus adverſitatum & elevatæ feræ procellæ in caput meum deſcenderunt, meque obruerunt, abſorbuerunt, impetu correptum demerſerunt. Græci ſenſum iſtum tradunt, præſertim Euthymius (quamvis in quibuſdam diſcrepet de quibus poſtea, nec non Lat. Multiplex porro ſenſus myſticus aſſignatur. Vetus teſtamentum Ambroſius *a* docet non prævaluiſſe ad iſtius mundi redemptionem, ſed quaſi ad auxilium invitaſſe teſtamentum novum; *cataractas* eſſe profunda verborum & vim cœleſtis eloqui, quæ fluxere nobis ſicut imber è Cœlo: hæc omnia, ideſt, ſcripturas, & Chriſtum remedium tædiorum eſſe, atque in tentationibus unum refugium. Similis expoſitio Ruffini, Hieronymi *b*, Euthymii, Thomæ, Haimonis, Caſſiodori; novum veteri teſtamento confirmari per Prophetas & Apoſtolos, qui tamquam aquarum evomant multitudinem. Idem habet verus Hieronymus *c*, Leo *d*. Auguſtinus, quem imitatur Thomas, hominem vocans *abyſſum*, propter profundum cor ejus, explicat quòd homo hominem invocat, ut ab eo diſcat, vel unus alium invitat, ut cum doceat, non in voce ſua ſed Domini, communicando aliquid fidei veritatiſque propter vitam æternam. Rurſus ait, quòd abyſſus abyſſum invocat, quando humiliter ſeu in humili abyſſo noſtra ad nos ipſos turbata anima noſtra horret divina judicia, quæ ſunt *abyſſus multa* e, & velut *cataractarum* horribili minantur *voce* poſt abyſſum horum laborum, reſtare alteram graviorem damnationis. Affinitatem habet quod Euthymius adhuc affert, quod immenſitas peccatorum noſtrorum immenſitatem invocat miſericordiarum Dei, & hoc quidem in *voce cataractarum* ejus, hoc eſt, prædicatorum Evangelii. Similis Bernardi *f* expoſitio, quod abyſſus luminis & miſericordiæ in vocet abyſſum miſeriæ & tenebrarum, ut quando Lazarum Chriſtus evocavit foras *g*, quia major miſericordia Dei quàm iniquitas noſtra. Ita etiam Drogo Cardinalis *h*, & alter Cardinalis Hugo, ait quod abyſſus miſericordiæ Chriſti per cataractas plagarum invocat miſeriam generis humani, clamatque multo melius quàm ſanguis Abel *i*. Arnobius *Abyſſum* vocat filium, qui de profundo terræ & fluminis, invocaret abyſſum Patrem, & apertis cataractis Cœli deſcendenteque Spiritu Sancto, Pater appellaret Filium de altitudine cœlorum: hoc autem modo *excelſa Dei* ad nos ingreſſa ſint, quia homo recuperatus eſt non Angelus. Aliter Hieronymus, quod Chriſtus *de monte modico*, ideſt, aſſumptione humani corporis, quam Daniel *k lapidem abſciſſum de monte ſine manibus*, ideſt, ſine opere, *nuptiale* vocat, invocat Patrem alteram abyſſum *in voce cataractarum* ſuarum ut det *verbum Evangelizantibus virtute multa* l. Remigius ac Beda intelligunt, quod profundus & magnus intellectus fidelium de Judæa invocat abyſſum, ideſt, intellectum gentium, ut veniant ad finem. Id ſibi vult quoque Anaſtaſius *m* Sinaita, quod multitudo gentium ſuper quam prius erant tenebræ, Judæos adhortatur ad cogitationem Dei. Thomas explicat, judicium quo infert Deus mala præſentia, invocare judicium quo inferet futura, ſcilicet quia nonnumquam inchoatio quædam futuræ vitæ malorum ſunt præſentia. Vel abyſſus peccati abyſſum invocat damnationis æternæ, non ſolam pœnam præſentem, ut ait etiam Bruno, & qui creditur Auguſtinus, auctor libri de contritione cordis *n*, diſtinguens triplicem abyſſum peccatorum, tormentorum, judiciorum divinorum. Addi poſſet, cum Hugone Cardinali, ut uno peccato ad aliud deſcendi, unumque quoddamodo aliud invocare atque invitare; ſicut & ſe invicem improbi ad malum invitant invocantque. Bernardus *o*, docet, per abyſſum timoris ſui, Deum cor noſtrum, quod etiam abyſſo ſimile cenſeri poteſt, educere in admirabile lumen ſuæ cogitationis & amoris ex abyſſo ignorantiæ & iniquitatis. Greg. *p*, tunc inquit ab abyſſo invocari abyſſum, quando peccatores ſuummet peccatum condemnant, & hinc ad æterni judicis ſententiam properant, apud quem ſe quoque damnabiles cognoſcunt. Idem extat apud Iſidorum *q*, quo revocari poteſt. Hugo Victorinus, ſcribens, quod Deus per ſapientiam ſuam occulta noſtra ſubtiliter penetrat, & eadem quæ conſcientia noſtra accuſat, condemnat. Adjicit ut ex judicio quod in aliquos exercuit Deus, certi ſumus & de nobis judicium

a hic & in Pſ. 35.
b hic, & Ep. 6. tom. 9. & in c. 3 Hab.
c Ep 150. in præfat.
d Serm. 9. de paſſ.
e Pſ. 35. 7.
f Serm. 4. de aſſumpt.
g Joan. 11. 43
h Ser. de paſſ. ſub finem.
i Heb. 12. 24.
k in c. 3. Hab. c. 2. 34.
l Pſ. 67. 11.
m l. 2. hexa.
n c. 9. apud Aug. tom. 9.
o epiſt. 107.
p 27. moral. c. 16. vel 18.
q 2. ſen. c. 26

futurum, & qui quod minatus prævaricatori Adamo poſteriſque intulit perſeverantibus in peccato, ſupplicium æternum illaturum, quod minatur; qui judicavit prius per aquam, per ignem judicaturum. Rurſum Hieronymus *r* quando ab obſcuris ad obſcurio a tranſimus intelligenda, dicit quod abyſſus abyſſum invocat. Item adhuc Auguſtinus *ſ* accipit abyſſum fidei, quæ invocet abyſſum claræ viſionis Dei, dum interim apertis de Cęlo cataractis fluminis lætificantis expectamus copiam in civitate ſuperna. Hugo Cardinalis aut Alenſis, aliter explicat de nimiis expenſis, quæ invocant rapinas: de malo homine qui malum trahit. Bonaventura *t* B. Virgini & Filio accommodat hoc modo, ut illa illum pro nobis nunc invocet. Rectè etiam dixerit, quod profundiſſimæ & infinitæ cujuſdam capacitatis, voluntatis noſtræ intellectuſque, abyſſus, abyſſum ſummi ac infiniti boni invocat, quia nullo valet alio expleri. Juxta etymon Thomæ, ut ſignificet abyſſum, abyſſus ardentiſſimi deſiderii ejus, licet non adeo fidelis invocavit abyſſum immenſæ benignitatis Chriſti, qui dignatus eſt ad unum illum venire, ut ab eo profundo extraheret infidelitatis, ut infinitum illud videndi deſiderium ſatiaret. Adjice, ſi placet, cataractas oculorum cum ſingultibus & abyſſo lacrymarum, quibus invocatur abyſſus gratiæ & gloriæ divinæ.

Abyſſus (De hac egimus voce Pſalmo XXXV. *u* ad ea verba, *judicia tua abyſſus multa*. Eſt Aquarum profunditas tanta, ut ejus videri fundum nequeat; deſignatque immenſas quaſdam calamitates: *Quantas oſtendiſti*, ait alibi *x*, *mihi tribulationes multas & malas, & in verſu vivificaſti me, & de abyſſis terræ iterum reduxiſti me*. Cur myſticè de ſcriptura ſacra vox dicatur *abyſſi*, rationes Hugo Cardinalis ſive Alenſis dat, quia inſcrutabilis exhauri nequit, rivi aliarum ſcientiarum emanant ab ea: obſcura eſt; omnes alias facultates recipit in ſe. Tum in bonam, tum in malam ſumi partem Hieronymus *y*, notat: tum indifferenter: quod exemplis demonſtrat. *Voraginem* alii vertunt, & *gurgitem*.

Invocat.) Chaldaicè; *Abyſſus ſuperior, abyſſum inferiorem invocat*. Neſcio an paraphraſtes innuat circulationem in imbrium generatione, ut ex deſcendentibus exiſtant denuo vapores, ex quibus rurſum alii procreentur imbres. Symm. ἄβυσσος ἀβύσσῳ ἀπήντα, vel ἀπαντᾷ, *abyſſus abyſſo occurrebat*, aut *occurrit*, Hebræum קרא *Kara* utrumque ſignificat, & *vocare* ſeu *clamare*, & *occurere*,

In voce cataractarum tuarum.) Symmac. ἀπὸ ἤχου τῶν κρουνῶν σου, *à ſono aquæductuum tuorum*. Exponunt alii, *ad vocem fiſtularum tuarum*, ſive, *canalium*. Ad ſimilitudinem vocis εἰς φωνὴν לקול *lekol*, tum tonitruorum ante pluviam tum aquarum cum impetu & cum ſtrepitu decidentium ex nubibus diruptis, aut, ex editis aliis locis, comparat ingruentes unam poſt aliam cum fragore & horrore calamitates. Græcus genitivus τῶν καταρράκτων, à maſculino καταρράκτης, quod ſcribitur etiam per unicum (g) Euthymius obſervat eſſe quaſi dicat Latinè, *cataractorum tuorum*, à verbo καταρράσσω, *collido, confringo*, ideſt, *colliſorum, confractorum*, ſumendo iſta paſſivè, ſicut & nomen Græcum, licèt alioqui propriè habeat formam & ſignificationem activam, ut ſit ſenſus; Adeo alternæ & frequentes calamitates, nos ſervos tuos confractos, colliſos, adoriuntur, ut mutuo ſeſe adhortari videantur, & adeo nos affligunt punguntque, ut præ nimio dolore ad clamorem nos etiam provocent. Ait præterea, ſi activè ſumamus, juxta propriam ſuam formam, pro *colliſoribus*, confractoribus, ad hunc modum exponi. Immenſitas peccatorum noſtrorum, immenſitatem invocat miſericordiarum tuarum, atque hoc ad vocem Prædicatorum Evangelii, hoc eſt, Apoſtolorum qui ſunt validiſſimi confractores, omnem Diabolicam elationem confringentes. Equidem non reperio, qui hoc ea notione vocabulum uſurpet, ſive activè, ſive paſſivè, ſed dumtaxat pro loco abrupto præcipitique, unde ruat aqua potius quàm fluat, quales Nili Strabo *z* Pliniuſque *a cataractas* nominat. & Iſtri Suidas *b* Dionyſius appellat πετρώδεις τόπους οὓς ἐν τῷ καθ' ὁδὸν βαίνειν οἱ ποταμοὶ ἀναχαιτίζοντας τὸν ῥοῦν εὑρόντες ὑπερβαίνουσι πολὺ συναγαγόντες τὸ κῦμα ἐν τῇ πλημμύρᾳ καταρράσσοντες, ἤτοι ἄνωθεν βιαίως κατιόντες ἐξ οὗ καὶ οὐρανοῦ καταρράκτας φαμέν, *petroſa loca quæ fluvii dum per viam excurrendo reperiunt, impedire, & cohibere curſum ipſo*.

r l. 2. in Zach. in prolog.
ſ 13. confeſſ. c. 13. & 14.
t in ſpeculo Mariæ c. 5.
u verſ. 7.
x Pſ. 70. 20.
Cur myſticè de Scriptura ſacra vox dicatur abyſſi.
y in c. 3. Hab.
z l. 14.
a l. 5. c. 9.
b verbo cataracta.

ipſorum prætergrediuntur, multum una cogentes fluctum fluxumve, & cum ingenti inundatione erumpentes: aut ex alto violente deſcendentes: unde & Cęli cataractas, inquit *dicimus*. Ipſæmet ruentes aquæ vocabulo *cataractarum* ſolent appellari, ut in Pamphylia teſtatur ſic dictus Cataractes fluvius; quia ſe præcipitat: ut Mala, idemq; prodit Strabo *a*. Eodem nomine vocant pendulas penſileſve ac recidens portas ex funibus vel catenis, ut attolli & dimitti poſſunt, vel in urbibus, ad irruptiones hoſtium propulſandas, ut meminit Livius *b* vel in fluminibus, ad emittendam aut retinendam aquam. In Geneſi c *cataractæ Cęli*, ad efficiendum *aperta* diluvium, nihil aliud fuerunt niſi copia quædam maxima, ingentiq; ac horrifico ſonitu & fragore de nubibus diſtractis profuſæ aquæ; nulla vero ratione, de aſtrifero cęlo emiſſæ tamquam per fiſtulas feneſtraſq; Refellit Pererius *d* noſter commentum iſtud cum Abulenſe contra Oleaſtrum Eugubinum doctorem, quem vocat ſolemnem Abulenſis, indicaturq; à Beda *e* plures ſentientes aquarum verarum ſuper Cœlos collationem in eum uſum fuiſſe. Verùm & illud de aquis ſuper Cęlos veris abhorret à vero, ut ab eodem *f* & aliis demonſtratur. Larga imbrium emiſſio vel ad fœcundandam vel ad evertendam terram per cataractas factas, aut apertas fieri ſolet *g*. Præſentis loci Hebræa vox eſt צנורים *tſinnorim*, ſignificans *fiſtulas* & *canales*, per quos è tecto aqua ejicitur; in Geneſi *h* eſt nomen ארבות *arubboth*, quæ poſſunt appellari *feneſtræ aut foramina*, unde vel fumus, vel aqua latens erumpat, velut ex inſidiis, quia ארב *arau, inſidiari* eſt.

Omnia excelſa tua & fluctus tui,) Hieron. *omnes gurgites tui & fluctus tui*. quod Græcè Symmachus reddit, αἱ καταιγίδες σου κύματά σου, *procellæ tuæ & fluctus tui*, Auguſt. *omnes ſuſpenſiones tuæ, & fluctus tui ſuper me ingreſſi ſunt*. Alii, *omnes inundationes & fluctus tui & procellæ tuæ*: aut undæ tuæ, & fluctus tui: aut nimbi & fluctus tui, aut, confractiones tuæ & fluctus tui: aut illiſiones tuæ & fluctus tui. Aquila primo loco οἱ συντριμμοί. Hebr. priùs nomen משברים *miſchbarim*, propriè denotat confractiones, à שבר *ſanar, confringere*, quaſi velit Propheta ſignificare tempeſtatum fragorem quo ſe venti ac nubes in aere, in mari fluctus ac undæ collidunt & confringunt, & naves etiam hæ conterunt. Cajetanus vult in priore membro contineri comparationem ex pluvia & impreſſionibus aeris: in hoc, ex aquis inferioribus fontium, fluminum, torrentium, maris, &c. maximè verò maris; ac primo vocabulo Hebræo jam dicto undas ejus fractas; ſecundo, גלים *gallim*, infractas: propriè dixeris revolutiones, & rotationes. Dixerunt LXX. πάντες οἱ μετεωρισμοί σου καὶ τὰ κύματά σου poſſes interpretari *ſublimitates & elationes maris*, primam vocem, ſicut & in Pſalmo XCII. *i* vertitur, nec non Hebræa prima, *mirabiles elationes maris*, quoniam, ut ibidem præcedit, *elevaverunt flumina vocem ſuam, & fluctus ſuos à vocibus aquarum multarum*; ubi pro *fluctibus*, Græcè ſunt ἐπάρσεις. Habacuc *K* abyſſo vocem attribuit: David alio in Pſal. *l ſonitus multitudinem* aquis. Non aſſentior, μετεωρισμοὺς idem hìc valere quod μετέωρα, ut Bredembachio placet, nempe, cuncta quę virtute aſtrorum ex his inferioribus terrarum aquarumq; regionibus intumeſcunt & elevantur, ut fulmina, tonitrua, grando, nix, imbres, inundationes aquarum & ſimilia. *Altitudinis* nomine idem Habacuc *m* confertas, ac intumeſcentes aquas profundaſq; appellat; *altitudo manus ſuas levavit*, & aliis linguis mare vocatur *altum*, & ob profunditatem & ob exurgentes in ſublime fluctus. Itaq; *excelſa & fluctus* deſignat majores & minores tribulationes. Similis huic alius in LXXXVII. *n* Pſalmo locus, *ſuper me confirmatus eſt furor tuus: & omnes fluctus tuos* πάντας τοὺς μετεωρισμούς σου כל־משבריך *chol miſchbarecha, induxiſti ſuper me*. *o*. Jonas autem videtur præſentis Pſalmi locum tranſcripſiſſe, *omnes gurgites tui & fluctus tui ſuper me tranſierunt*, quæ etiam Hebr. ac Græcè eodem penitus ibi modo, ſicut hìc ſe habent. Illuſtrat Ribera noſter in commentario Jonæ Ovidii ſimili verſu *p*.

Me miſerum quanti montes volvuntur aquarum:
Jam jam tacturos ſidera ſumma putes;
Quanta diducto ſubſidunt æquore valles,
Jam jam tacturas Tartara nigra putes.

a l. 14
Cataractes fluvius in Pamphilia.
b 8. belli Punic.
c c. 8. 11
d l. 12 in Gen. diſp. 5
Oleaſter & Eugubinus refutati.
e l. de Nat. rerum.
f l. 1. in Gen.
g 4. Reg. 7 18. Mal. 3. 10 & hoc loco.
h c 8. 2
verſ. 4
K c. 3. 10
l Pſ. 76. 17
m c. 3. 10
n verſ. 18
o c. 24
p 1. Triſt. elig. 2

Altem Virgilii *q*.

Hi ſummo fluctu pendent, his unda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit.

Et de revolutionibus aut rotationibus ſive de aquis quæ naves circum circa torquent, miſcent, turbant, quod ſignificat κύματα, quaſi à κυκᾶν; profert Homerum *r*,

Τὴν δ' ἐφορέμεδα κῦμα κατὰ ῥόον ἔνθα καὶ ἔνθα,
Hanc ferebat ingens fluctus per fluxus aquarum, huc & illuc.

Rurſum ex Virgilio *ſ*,

——aſt illum ter fluctus ibidem.
Torquet agens circum & rapidus vorat æquore vortex.

Primùm adhuc in Pſalmos *t* alio expreſſum magis, *aſcendunt uſq; ad cęlos, & deſcendunt uſq; ad abyſſos*. Myſtico ſenſu Caſſiodorus aliiq; ſcripturis hæc aptant, in quarum ſe juſtus avidè notitiam perſcrutando immerſerit. Remigius & Beda ad Chriſtum transferunt, qui omnium tribulationes ad ſe tranſiſſe dicat, & languiores abſtuliſſe *u*. Porro per Hyperbolem (omnes) pro multis ponuntur.

Super me tranſierunt.) Auguſtinus, *ſuper me ingreſſi ſunt*. *Tranſeundi* verborum denotat fluctus impetu vehementi præterlabendo quaſi obvium corripuiſſe ac ſecum traxiſſe ac demerſiſſe. Quo pacto etiam loquitur Iſaias *x*, de flagello: *Flagellum innundans quum tranſierit, non veniet ſuper nos*, Ideſt, calamitates tamquam flumina inundantia. Vim aliam deprehendit Hugo Card. ac Thomas aliique, quod non ſtet ſuper electos tribulatio, ſed ſuper reprobos: *tranſitus virgæ erit fundatus, eamque requieſcere faciet Dominus ſuper eum* y. Atqui apud Iſaiam priore loco verba ſunt improborum ac etiam reproborum, qui vocantur ibidem, *illuſiones, percuſſerantque fœdus cum morte, & cum inferno fecerant pactum*.

Verſ. 9.) In die mandavit Dominus miſericordiam ſuam; & nocte canticum ejus.

INter volumina illa vorticeſq; adverſum, quibus pene adobruor & ſubmergor: inter abyſſos terras illas calamitatum, quæ me circumſtant & premunt, recurri ad ſalubrem iſtam cogitationem, quod optimus Deus memor miſericordiæ, hanc tandem veluti legabit ad me, videbitq; venire, lætum exhibendo lumen benignitas, & palàm atq; glorioſè de exilio ac tribulatione liberando; volens tamen, ut ego interim, dum adhuc noctis tempus eſt, & afflictionum tenebris circumfundor, canticum deſeram actionis gratiarum. Olim priuſquam errarem exul à patria, dum ſolemnes agebam feſtos per diem, ſicut lex præcipit, tantam reperiebar adverſus me beneficentiam Dei, ut nec in nocte ceſſarem eundem, tum pro divina illa miſericordia percepta, tum quia reliquiæ quodammodo piæ cogitationis operiſq; præcedentis feſtum agebant *z* mihi etiam nocturno tempore: ſed & diu nocteq; ſæpius divinæ miſericordiæ ſum expertus effecta. Nunc ſimilis beneficii ſpe aliquando recuperandi, conſolor me ipſum, cum intelligam ſic Deum velle, ut in adverſis laudemus ipſum. Adhunc tendunt ſenſum quæ dicunt alii myſtico ſenſu; nec enim litteralem cenſeo Treveti expoſitionem de die prolongato ſub Joſue, & de laude qua ſequenti nocte beneficium tantum celebratum fuerit. Ambroſ. & Hieron. in luce, legis ac ſcripturarum promitti miſericordiam: in tribulationis nocte, manifeſtari, Auguſt. Caſſiodorus, Petrus Damiani *a*, quod in proſperitate diſcitur de miſericordia Dei juvantis in tribulatione, in ipſa tribulatione declarari: ita ut exemplo formicæ *b* proſperitatis æſtate colligamus, quod hyeme tribulationis proſit, *Unuſquiſq; ſuperni doni*, ait Gregor. c *gratiam in tranquillitate quietis percipit, ſed quantum perceperit, in adverſitate perturbationis oſtendit*.

Ruffinus, in tempore gratiæ acceptabiliq; *& in diebus ſalutis d* miſericordiam ſic mandari, ut meminerimus tamen etiam, *piè viventes in Chriſto, perſecutionem pati* e & in laudandum quoque Deum. Idem rurſus, in fide illuminatæ gentilitatis, remiſſionem peccatorum

ac

q Æneid. 5
r Odiſſ. 5
ſ Æneid. 1
t Pſ. 106. 26
u Iſ. 53. 4
x c. 28. 17
y c. 30. 32
z Pſ. 75. 12
a Serm. 1. de S. Vitali.
b Pro. 6. 6 c. 30. 25
c 23. Mor. c. 18. vel. 28
d 2. Cor. 6. 2
e 2. Tom. 3 12

ac vitam æternam prædicari; in tenebris Judæorum relictum ſolum canticum veteris teſtamenti, & organa ſuſpenſa *in ſalicibus* a (a Pſ. 136) infructuoſis abſq; ſono & intelligentia. Remigius, Chriſtum in die vitæ mandare miſericordiam; in nocte, paſſionis canticum. Beda, per Chriſtum edoctos nos juſſu Patris ex miſericordia Dei provenire proſperitatem, profectumq; virtutum; nec non quod in adverſis Deum laudemus, non autem ex meritis noſtris. Valentia, ut mandaretq; miſericordiam Deus perſecutionem Eccleſiæ tempore, in ea illarum nocte, cantico, & orationi, de qua ſequens verſus, Eccleſiam vacaſſe. Hugo Card. in die proſperitatis exercendam erga alios miſericordiam, & eleemoſynam; in nocte adverſitatis lætandum gratiaſq; agendas. Vel de die vacandum operibus miſericordiæ, de nocte laudibus Dei: ſicut Chriſtus interdiu prædicabat, *pernoctabat* autem *in oratione* b (b Luc. 5. 12): Bruno, doceri nos in ſcripturis quod exceſſa & fluctus tribulationum in die vitę hujus procedant ex miſericordia divina, ut purgari non damnemur, ſed in mortis nocte læti cantemus. Hugo S. Victoris; promitti nunc miſericordiam B in die immortalitatis: ſed in mortalitatis nocte laudem Dei: ut; ſi nunc miſericordiam percipere volumus, in præſenti adverſitate ab ejus laude non recedamus.

In die mandavit.] Hieron. *per diem mandavit*. Ambr. *in die mandavit*. Alii *præcipiet* aut *præcepit*, decrevit vel decernet, commendavit, aut commendabit. Significat Hebræum temporis futuri verbum יצוה *jetſau vel præcipiet*, hiſq; alia ſynonyma. Græcum ἐντελεῖται, eſt etiam futurum; innuitque cum mandatis aliquem mittere. Per proſopopœjam dicitur Deus mandare & præcipere, ac ſicut nuntium cum mandatis mittere atq; delegare virtutem miſericordiæ & ſimiles, ſicut & *lucem & veritatem emittere* c (c Pſ. 42. 3), *mandare benedictionem & vitam* d (d Pſ. 132. 7): *mandare virtuti ſuæ* e (e Pſ. 67. 29), *mandare ſalutes* f (f Pſ. 43. 5).

Et nocte canticum ejus. Hieron. *& nocte canticum ejus mecum*. Eodem ferè modo Euſebius, ἐν νυκτὸς ᾠδὴ ἐν αὐτοῦ παρ᾽ ἐμοὶ *apud me*. Sic habent modo codices Complutenſes Regii, alii Græci: Latinum quoq; Pſalterium Ambroſianum, *& nocte canticum ejus apud me*. Aquila recitatus ab eodem Euſebio, καὶ ὀνυκτὶ ᾆσμα αὐτοῦ μετ᾽ ἐμοῦ, C *& in nocte canticum ejus mecum*. Symmachus, ut refertur in ſcholis καὶ κατὰ νύκτα ᾠδὴ παρ᾽ αὐτοῦ *& per noctem canticum ab eo*. Hac ratione voces illæ *apud me*, ad iſtum verſiculum pertinebunt, non ad ſequentem, ſicut etiam nunc in Hebræo textu reperitur. In emendatis Bibliis Sixtianis Græcis, καὶ νυκτὸς δηλώσει, item in Pſalterio Romano apud Auguſt. & Caſſiod. *& nocte declaravit*. Quam lectionem ſequitur præterea Petrus Damianus g (g Serm. 1. de S. Vitali.), Gregor. h (h 23. Mor. c. 18. vel 28), Pſalt. Æthiopicum & Arabicum; necnon quidem Commentarii Græci, & Apollinarius;

Ἠμαρ᾽ ἀναξ ἔλεον κέλεται καὶ νυκτὶ φαείνει.

Die rex miſericordiam mandat, & nocte lucet.

Is etiam qui Commentariorum in Pſalmos nomen habet Hieron, videtur ita legiſſe, quum exponit, (in tribulationibus poſito miſericordiam oſtendit.) Eodem modo Arnobii nomine inſignitus legit, explicans (quod in die mandavit Dominus miſericordiam ſuam,) gratis in baptiſmo, & præterea in tenebris peccatorum poſito veluti in obſcuro noctis eamdem declaravit: plus miſericors in pœnitente, quàm in credente: quia ibi per D Baptiſmatis gratiam ſimplex eſt indulgentia; hic geminatur, & veluti duplici lumine declaratur. Juxta hanc lectionem Agellius totum verſum interpretatur. Sed & Ambr. indicat omnino eamdem lectionem, dum ait, quod in luce miſericordiam mandatur, in tentationibus quaſi in noctis tenebris manifeſtatur. In die quando propitius erit Deus, mandabit miſericordiam, & in nocte quum affligemur, eam declarabit, ut per ſcripturarum conſolationem ſpem habeamus i (i Rom. 15. 4), & patienter toleremus. Non diſplicet, at minus placet, quod opinatur lectum à LXX. pro שיוה *ſchirach*, quod nunc legitur הורה *horah*, quid enim eſt הורה *horah* Declaravit aut *illuxit* diceremus האר *heir*. Ab הרה *harah* הורה *horeg generantem* ſignificat: à *iarah*, הורה *horah* poteſt ſignificare *docentem*. Et fortaſſis voluit Agellius, nam *docere*, *manifeſtare* ac *declarare* eſt.

A *Verſ. 10.*) Apud me oratio Deo vitæ meæ, dicam Deo: Suſceptor meus es.

Quare oblitus es mei? & quare contriſtatus incedo dum affligit me inimicus?

QUum ita ſe gerat Deus erga nos, ut ſuam nobis impertiat miſericordiam, jubeatq; nos in adverſis bene ſperare, ac eum laudare: non ceſſabit ab ore meo deprecatio ad illum, qui eſt auctor vitæ meæ, ſoluſq; tueri & conſervare, ſoſpitare, felicem reddere valet. Ergo dicam ei ſupplex; Tu Deus ac Domine mi ſolus es, ad quem tutò queam confugere, ut ſuſcipiar & protegar. Quare nunc igitur ſic te mecum geris, ut mei planè videaris oblitus? cur permittis ut ſemper incedam triſtis, propter adeo multas inimici atq; perſecutoris mei vexationes? De quolibet juſto hæc Patres accipiunt: ex quibus Ambroſ. ait, quod tamquam viator, qui repatriare deſideret, & pervenire quo tendat, quòd B confragoſo tamen vitæ hujus itinere fatigatus, ducem arceſſit, & allevamentum obſecrat: benè ſibi nota quærit auxilia, promiſſi auctorem convenit, uſitati muneris præbitorem.

Apud me oratio.) Jam dixi, primas dictiones duas nonnullos vertere cum præcedente verſu, intùs habeo victimam quam immolem, ait Auguſt. intus habeo thus, quod imponam, intus habeo ſacrificium, quo flectam Deum meum. Nec tamen externos ritus & ſacrificium damnat Auguſt. quos alibi tam ſæpe commendat. Externa ſine interno non placent Deo, cui pergratum eſt *ſpiritus contribulati* k *ſacrificium* (k Pſ. 50. 19), & qui exigit ſibi immolari *ſacrificium laudis*, l (l Pſ. 49. 14) eoq; ſe honorificari dicit m (m ibid. 23). Quamlibet quoq; fiat oratio exterius, quærendum ſecretum cordis cubiculum n (n Mat. 6. 6). Orabat apud ſe Phariſæus o (o Luc. 18. 11) ſed non Deo ſuo, nec talem orationem inſpirante Deo. Talis oratio non redit, non aſcendit ad Deum, unde non ante deſcendit, ac proceſſit, ſed in terra latet, & manet. Nolebat Job p ut ſuus *in terra locum clamor inveniret*, quia *in cęlo teſtis* ipſius eſſet & (p c 16. 19. 20) C *conſcius in excelſis*. Oratio etiam apud te eſt, ſi jugis ac perſeverans & quaſi immorans: ſi meditata & attenta, non foris vagans: ſi fructum percipias, ſive Deus exaudiat concedendo quod petitur, ſive non concedat, ita ut ſemper *in ſinum tuum convertatur* q (q Pſ. 34. 13), ut alibi docui r (r ibidem.). Sæpe quando oro, ait Ruffinus aliuſve (reſpondens ſimul hæreticis negantibus orandum Deum, qui ſciat omnia) mens mea vagatur exterius, non intelligo quid dico: tunc oratio mea non eſt apud me; neq; ipſe ego ſum apud me, labiis honorans Deum, *à quo cor eſt longe* ſ (ſ Iſ. 29. 13), quomodo attendit Deus orationi meæ, cui non intendo? Apud te oratio eſt, ſi eam in promptu habes, ac veluti ad manum, ita ut ores *in omni loco* t (t 1. Tim. 2. 8), *& in omni loco dominationis Dei*, benedicas ei u (u Pſ. 102. 22): ſi duci te ſinas à Deo *in ſolitudinem*, ut colloquaris cum loquente tibi *ad cor* x (x Oſea. 2. 14): *ſi invenias cor tuum ut ores* y (y Reg. 7. 27): ſi limacis in morem domunculam orationis tecum portes, in quam confeſtim recurras, ubi quævis incurrat offenſio difficultaſve. Orationis gratiam Bonaventura z (z in vita Franc. c. 10) teſtatur Franciſcum viro religioſo deſiderandam ſuper omnia firmiter aſſeruiſſe, nullumque ſine ipſa in Dei proſperari ſervitio quum crederet, modis quibus poterat fratres ſuos ad ſtudium ejus excitaſſe: ambulantem, ſedentem, intus, foris, laborantem, vacantem, orationi adeo fuiſſe intentum, ut illi videretur non ſolum quidquid erat in eo cordis & corporis, verum etiam operis & temporis dedicaſſe. (Hæreticorũ Inſiciatio. Oratio ſua apud quem ut dicatur eſſe. Orationis gratia ſuper omnia viro religioſo deſideranda.) D *Prope eſt verbum in ore & corde* noſtro, *non ſupra nos*, *non procul* a (a Deut. 30 11. 12. 13. 14 Pr. 10. 6. 7-8): *regnum Dei intra nos* b (b Luc. 17. 21), *nihil à te extra te quæritur*, ait Leo c (c Serm. de Mar.).

Deo vitæ meæ. Chald. *ad Deum qui cuſtodit vitam meam* דנטרחיי *denater ebaiiai*, ſic dici ſolet *Deus ſalutis noſtræ* d (d Pſ. 50. 16), *Deus cordis noſtri* e (e Pſ. 72. 26), & ſimilibus aliis modis; qualis quoq quum dicitur, *ſuſceptor animæ noſtræ* f (f Pſ. 53 6), & *protector* g (g Pſ. 26. 1); deniq; *ipſe eſt vita noſtra*, *ac longitudo dierum noſtrorum* imitantur iſtas formulas Hiſpani vocantes, *Dios de mi vida*, *de mi coraçon*, *de mi alma*. Vitam naturalem, gratiæ, gloriæ intelligere poſſumus licèt de prima litteraliter ſit ſermo.

Dicam Deo.) Valent iſtæ formulæ dicendi ad excitandum ſe ipſum, & ad firmandum propoſitum: ſicut alibi h (h Deut. 30); *dixi Domino, Deus meus es tu* i (i Pſ. 15. 1): *Dixi Deus meus es tu* k (k Pſ. 30. 15):

Ego dixi, Domine miſerere mei a (a Thr. 3. 24) *dixi tu es ſpes mea* b (b Iob. 10. 2): *pars mea Dominus, dicit anima mea* c (c verſ. 4): *dicam Deo noli me condemnare.*

Suſceptor meus es.) Hieron *petra mea*. Eodem pacto Aquila & Symmach. πέτρα μου; quod ſignificat סלעי *ſalbhi*, Chald. *fortitudo mea* תקפי *thukkephi*, LXX. dixerunt ἀντιλήπτωρ, de qua dixi Pſal. 11 t. d (d verſ. 13) ubi eſt מגן *mugen*, *clypeus*, XVII. e (e v. 17. 18) ubi משגב *miſgau*, quod exponit quoq; Hieron. vocabulo *ſuſceptoris*, ſicut & LVIII. f (f verſ. 3) licèt ibi reddat *fortitudo* & *adjutor*, & in LXI. g (g verſ. 6) fortitudo. Sed in LIII. h (h verſ. 17) *ſuſceptor animæ*, & ἀντιλήπτωρ dicitur Hebr. סומך *ſomech*, *ſuſtentans*, quo etiam pacto Hieron. in LXXXVIII. i (i verſ. 2) *ſuſceptor ſalutis* צור *tſur*, *rupes*, & ex Hieron. *fortitudo*: in XC. k (K verſ. 114) מחס *machas*, *ſpes*, ex Hieron. etiam *fortitudo*: in CXVIII. l (l verſ. 2) rurſus eſt מגן *magen*, *ſcutum*, ut Hieron. item vertit: poſtremò prætermiſſis aliis ſcripturarum locis, in CXLIII. m (m Gen. 2. 7. 8) eſt iterum משגב *miſgau*, quod à Hieron. transfertur *auxiliatur*. Hæc volui notare, ut cum his locis ſit ſemper nomen *ſuſceptor*, ἀντιλήπτωρ, Hebræa verò tam varia, non faciat quis vim in Latino, etſi auctore id faceret optimo Ambr.) qui tamen & ut alii accommodatio plerumq; ſenſu dumtaxat videntur loqui, quando ludunt in eremis) quaſi ſuſceptor Chriſtum deſignet ac Deum, qui quem veluti ſuſceptum in manus proprias initio formavit hominem *de luto* n (n Pſ. 138. 3), lapſum fractumq; reformarit, ac renaſci fecerit, atq; de utero exeuntem ſuſceperit; imo quod addit Thomas; Hugo, qui non ſatis aptè *ſuſcipere* quaſi ſurſum capere ac trahere per contemplationem interpretatur, & alii, ipſe in ſe naturam noſtram, factus homo. *Suſceptor* ea quæ dixi ſignificat, protectorem, adjutorem, auxiliatorem, robur ac vires ſubminiſtrantem, ſuſtentantem & defendentem. (Sanctis & peccatoris oratio.)

Quare oblitus es mei?) Jam aliquoties vidimus *oblivìſci* quomodo dicatur Deus, cujus eadem perpetuò, immutabilis, ac ſimplex in actu notitia eſt. Impoſſibile eſt, inquit Ambr. ut obliviſcatur, cui omnia quæ ſunt facta, & futura, præſentia ſunt; ſed noſtra peccata meritum oblivionis ei fundunt ut obliviſcatur eos, quos indignos ſua viſitatione cognoverit. Subdit, Sanctum quidem Deo dicere, *quare oblitus es mei*, quaſi meriti ſui conſcium: peccatorem verò dicere, quare operis tui oblitus es? quare viſitationis tuæ oblitus es? quare infirmitatis meæ oblitus es? Docet etiam, queri Davidem, quia repulſum ſe credit, qui fuerat ante ſuſceptus: & vocaverat videl. Deum ſuſceptorem ſuum. *Dereliquit me Dominus*, & *Dominus oblitus*, ait Sion apud Iſaiam o (o Iſ. 49. 14): quaſi *obliviſci* ſit derelinquere. Obſervat Hugo Victorinus animum amantis & paventis in diverſa rapi: nunc de promiſſione gloriati: nunc de dilatione conqueri: nunc ſe ſuſceptum gratulari propter fiduciam repromiſſionis. Nunc hoc loco parvulum delicatum Patri amanti iraſci, & quia non ad omnia vota reſpondet, de oblivione cauſari.

Quare contriſtatus incedo? Alii, ut quod pullatus, denigratus, atratus, mœrens, lugens, σκυθρωπὸς, & ex Apollinario βαρνφιόων, Hebr. קדר *koder*. Lege dicta Pſ. XXXVII. p (p verſ. 7) *tota die contriſtatus ingrediebar*. Hebræa vox *pullatum*: prima etiam Græca, quaſi cui ſit ἀψχύτρας *facies ollæ*, ſignificat; ſecunda, *dilectum vultum*. Chald. *quare in tenebris incedam* בקבלא *bekiula*.

Dum affligit me inimicus.) Hieron. *affligente inimico*. In Complutenſibus, Regiis aliiſq; codicibus Græcis, ut & in Hebræo textu omittitur pronomen ſimplex *me*, in Latinis ponitur in fine, ἐν ἐκθλίβειν τὸν ἐχθρόν μου.

Verſ. 11.) Dum confringuntur oſſa mea, exprobraverunt mihi qui tribulant me inimici mei.

Dum dicunt mihi per ſingulos dies: ubi eſt Deu tuus.

A Deo ſęvi ſunt in me affligendo inimici mei, ut quum me vires corporis animiq; deficiunt, nimiſq; calamitatibus debilitantur, franguntur, tunc maxime inſultent, ac veluti triumphantes exultent, cum exprobratione ſimul ridendo ſpem, quam ſemper habere in te præ me tuli, & ipſum blaſphemando quaſi aut minus pium, aut minus potentem ad me liberandum.

A Auguſt. aliam ſecutus eſt in textu diſpunctionem & lectionem, *& ut quid contriſtatus incedo, dum affligit me inimicus, dum confringit oſſa mea?* Ferunt eumdem ſenſum Græca, nec non Hebræa, ſi diſtinguentes notas varies. Noſtra diſtinctione uſus eſt Apollinarius.

Δυσμενέες νείκεσσαν ὅτ᾽ ὀστέα πάντα ἐάχθη.

Hoſtes exprobraverunt, quando oſſa omnia fracta ſunt.

Dum confringuntur oſſa mea.) Hieron. *cum me interficiunt in oſſibus meis*. quæ etiam Aquilæ interpretatio eſt ἐκ τῷ φονεῦσαι με ἐν ὀστέοις μου. Nec diſſimilis alia Symmachi, καὶ ὡς σφαγῆς ἐν τῷ ὀστέῳ μου ὠνείδιζον, &c. *& quaſi occiſionem per oſſa mea exprobant*, &c. Chald. *dum occidunt me & excoriant membra mea*. Alii ex Hebræo. *Ut occiſio*, nimirum eſt, *in oſſibus meis*, *qui probris afficiunt me*, &c. Vel *in occiſione oſſibus meis opprobrio affecerunt me*. Vel, *cum ſectione*, ſive, *in vulnere in oſſibus meis*, &c. Vel *quaſi gladio in oſſibus meis*, hoc eſt, ita me dolore afficiunt, dum exprobant, ac ſi me gladio confoderent: penetrant oſſa mea medullaſq; exprobrationis voces: tolerabilius foret, ſi gladium adigerent in viſcera, aut B ipſa oſſa penetrarent. Item dum tam dire cruciant me, inſuper exprobant talia pati me pro peccatis meis, ac à Deo propterea deſtitutum deſertumq. Videntur LXX. legiſſe non כרצח *bereth ſach*, quod eſt *in occedere*, aut *in gladio*, ſeu *per gladium*, aut ſi prima littera eſſet (כ) *caph* nota ſimilitudinis, pro qua Symmachus poſuit ὡς, *tanquam occiſionem*, ſeu *ac ſi occiſio eſſet in oſſibus meis*, &c. ſed ברצח *berathſais*, quod ſignificat non penitus confringere, ſed *conterere*, poſſetq; loco primæ litteræ poni etiam (כ) quamquam littera (ב) *beth*, cum ſceva (ב) denotans in, vertitur interdum comparativè: ſed exemplum quod affert Agellius, non ad rem, *concreſcat* q (q Deu. 32. 2) *ut pluvia doctrina mea*, *fluat ut ros eloquium meum*, ibi enim eſt (כ) *caph*, non (ב) *beth*, (כ) *che*, non (ב) r (r Jer. 6 10), *fieri in opprobrium* ſ (ſ Epiſ. 135), & ſimilia, hanc vim comparationis habent. Auguſt. *dum confringit oſſa mea*. Per *oſſa confracta* vel *contrita* Cajetanus intelligit majorum ac principium virorum occiſionem, qui ſunt velut oſſa populi; & eam imminere talibus magis quàm plebi, ut accidit Mardochæo. Patres de gravibus tentationibus C & perſecutionibus interpretantur, quæ in fortiores commotæ ſunt, ita ut aliqui quandoq; lapſi ſint, ut ipſemet Petrus ante mortem Chriſti, quem nominatim exprimit Beda; plurimi conſtanter perſtiterunt. Euthymius Hebræorum in Babylone vult verbera plagaſque ſignificari, quiſquis aſſiduè vexabatur, fatigabatur, debilitabatur, ſed litteralem ſenſum initio tradidimus, & de oſſium notione myſtica aliàs egimus.

Exprobraverunt mihi qui tribulant me inimici mei.) Hieron. *exprobraverunt mihi hoſtes mei*. Pſalt. Ambroſ. *& exprobraverunt mihi inimici mei*. Romanum, *exprobraverunt me qui tribulant me*. Omittunt etiam Auguſt. & Caſſiodorus ultimas duas dictiones. In Græcis Bibliis, Complutenſibus, Regiis & aliis, & in his quoq; quibus utebantur Sunia & Fretela, teſte Hieron. legitur ὠνείδιζόν με οἱ ἐχθροί μου. Sed Hieron. refert apud LXX. ſcriptum οἱ θλίβοντές με. & apud Hebr. צוררי *tſorer ai*, *hoſtes mei*. Sic eſt nunc in Sixtinis Græcis libris; & quod attinet ad Hebræas voces, hæ uno ex iſtis modis reddi ſeorſim poſſunt, *qui tribulant me*, aut D *inimici mei*, aut, *hoſtes mei*, vertit Symmachus οἱ ἐναντίοι μου, *contrarii ſeu adverſarii mei*. Editio vulgata retinuit utrumq; *qui tribulant me inimici mei*. Quàm ſit moleſta exprobratio in malis ac ærumnis, dictum alibi, ad rem facit illud, *flagelli plaga livorem facit: plaga linguæ comminuet oſſa* & *verba ſuſurronis quaſi ſimplicia, & ipſa perveniunt ad anima ventris*.

Dum dicunt mihi per ſingulos dies, ubi eſt Deus tuus?) Hæc eadem ſunt in verſu 4. & ibi ſatis declarata. Ambroſ. docet quod prima interpellatio prius quærelam continebat, quod comperendinaretur bona, quorum jam fructus deſiderabatur; ſecundam eſſe, quod expectatus prudentibus Chriſti differebatur adventus, quem lex annuntiaverat, quem Prophetæ pollicebantur; & eo impatientiùs æſtuabant corda juſtorum, quod ad Redemptionem cognoverant eſſe ventorum univerſorum. Continet repetitio iſtorum atq; ſequentium ſuimet ipſius excitationem, ac munitionem ad fiduciam patientiamque.

Verſ.

Verſ.12.) Quare triſtis es anima mea? & quare conturbas me?

Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi: ſalutare vultus mei Deus meus.

Hic verſus idem cum 6. ſimilis eſt his, quos intercalares nominamus: repetiturq; in ſequenti Pſalmo; quem idcirco, ut dicemus, quidam non deſtinxerunt ab iſto. Ibid in dixi de varia lectione. Auguſt. legit hoc loco, *ſanus vultus mei*, & Sixtini Græci codices σωτηρία, quum prius legerent omnes *ſalutare* & σωτήριον. Chryſoſt. *a* de ſententiæ iſtius utilitate ita ſcribit: Ingreditur quis huc (in Eccleſiam) triſtitia & negotiorum ſollicitudine oneratus, & ingreſſus huc ita mœrore adobrutus, ſtatim ut audivit Prophetam dicentem *quare triſtis es anima mea*, &c. ſufficienti conſolatione ſuſcepta abit, & omnem illam mentis triſtitiam excutit.

a Hom.29. in Gen.

Spera in Deo.) Ex his allocutionibus animæ ſibi imperantis inferunt aliqui diſtinctionem actus cujuſdam in intellectu, quem vocant imperium. Nec neceſſaria B conſecutio, ne talis actus ut diſtincti neceſſitas magna. Verum de hoc aliàs.

A deo diſtinctè apud Hebræos etiam poni Pſalmum hunc.

PSALMUS

QUADRAGESIMUS SECUNDUS.

1 *Pſalmus David.*

Judica me Deus, & diſcerne cauſam meam de gente non ſancta; ab homine iniquo doloſo erue me.

2 Quia tu es Deus fortitudo mea: quare me repuliſti: & quare triſtis incedo dum affligit me inimicus.

3 Emitte lucem tuam & veritatem tuam: ipſa me deduxerunt, & adduxerunt in montem ſanctum tuum, & in tabernacula tua.

4 Et introibo ad altare Dei, ad Deum, qui lætificat juventutem meam.

Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus:

5 Quare triſtis es anima mea: & quare conturbas me.

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: ſalutare vultus mei, & Deus meus.

TITULUS.

Verſ. 1.) Pſalmus David.

Cum nihil in titulo contineatur præter Auctoris nomen, exceptis quibuſdam codicibus Latinis, & interpretibus qui legunt *in finem*, ut Haymo, Thomas, Hugo, Aiguanus, & quia terminatur hic Pſalmus eodem verſu, qui bis repetitus eſt in præcedente, Euſebius monet videri partem illius, ac de argumento eodem tractare. Loquuntur eodem modo Apollinarius in Commentario, Athanaſius, Baſilius, Theodoretus, Euthymius, & in homilia prima Chryſoſtomus. In quibuſdam bibliis Græcis ac Latinis, ut complutenſibus & Regiis habetur ψαλμὸς τῷ Δαυὶδ ἀνεπίγραφος παρ' Ἑβραίοις, *Pſalmus David* (aut, *ipſi David*) *ſine titulo apud Hebræos*. Valentia docet apud iſtos haberi pro eodem cum priore: nec id improbat, & ut verum fatear, nonnihil favet Ambroſius, qui duabus interpellationibus, de quibus egit in alio, ſtatim abſque ulla omnino præfatione, quam Pſalmis adhiberi conſuevit, ſubjungit interpellationem tertiam. Nihilominus videri diſtinctè apud Hebræos etiam poni Pſalmum hunc.

ARGUMENTUM.

Conveniunt omnes, argumento non deſſidere: Nam precatur liberari ab iniquo viro, ſive Saule, ſive Abſalone, atque confœderatis eorum, ut ab exilio rediens, laudes Dei feſtivè valeat in templo, vel tabernaculo, concelebrare Hujus autem conſequendæ rei ſpe concepta, ſolatur ſeipſum De populo pariter ut prius in Babylone conſtituto, Græci multi explicant, ut Baſilius, Theodoretus, Euthymius, Chryſoſtomus vel Heſychius: aut de eodem cuncto populo expetente Meſſiæ adventum, liberationemq; ab impiorum conſortio, & hoſtium quoq; inviſibilium infeſtinatione; ut Athanaſius, B Euſebius, Apollinarius. De Chriſto Origenes, & Didymus exponunt, conquerente de Judæis, & Juda proditore. Latini ferè interpretantur de Eccleſia deprecante adverſus dæmonas, & homines perſecutores ac improbos. Si delectaris numeris myſticis, lege quæ de ſecundo ſupra quadragenarium ſcribit Petrus Bongus *b*, poſſuntque non incommodè ad præſentis argumentum Pſalmi transferri. Ad initium miſſæ recitat ſacerdos cum miniſtro Pſalmum iſtum, priuſquam conſcendat altare, ad quod ſe introiturum ejuſdem Pſalmi verbis dicit *c* ut precetur liberationem à dæmonibus, quos par eſt credere tum maximè moleſtos eſſe, ac inutili mœrore conari perturbare hilaritatem *d* ſacrificantis, qua ſicut adipe & pinguedine *e* delectatur Deus: præterea liberationem à peccatis, quæ obſunt ſanctitati ſacrificii: ne ſit victima ob impietatem obominabilis, ſed vota propter juſtitiam placabilia *f*: poſtremo ut novo quodam lumine ac veritate *g* illuſtretur: ut in *ſpiritu & veritate* poſſit adorare *h* atque ſacrificare. At C tingit hujus inſtituti cauſſam Guilielmus Durandus *i*, cujus auctorem facit Cæleſtinum Papam I. Qui hoc præterea de illo afferat reperire non potui; ſed ſolum quod in genere voluerit, Pſalmos in miſſa recitari, ut etiam dixi in præfatione *K*. Innuit utrumq; Ambroſius *l* morem iſtum, ſcribens hoc modo; *Veniebas deſiderans ad altare, quo accipere ſacramentum: dicet anima tua, introibo ad altare Dei mei*, & rurſus *m*, *his abluta plebs dives inſignibus* (donis Spiritus ſancti & aliis Sacramentis de quibus dixerat) *ad Chriſti contendit altaria, dicens, introibo ad altare Dei*, &c. Nazianzenus *n* item de acceſſu ad altare noſtrum, eadem verba uſurpat. Sed ut verum fatear, non convincunt iſta teſtimonia, ſolitum recitari Pſalmum ut nunc ſolet, quod volunt Antonius Demochates *o*, & Joannes Stephanus Durantus, *p*; nam Patres illi non differunt de ritibus: & alia præter hunc locum afferunt Pſalmorum loca, ut idem quod agunt, confirment; conſtat verò, non propriè Pſalmos quos citant, reci- D tatos, ſed aut nullos, aut certè olim omnes, ex inſtitutione ſive Cæleſtini, ſive antiquioris auctoris, ut eadem præfationæ docui *q*. Id etiam certum, non omnes Pſalmi præſentis recitationem initio Miſſæ frequentare, ſed tantum qui ritu celebrant Romano. Denique ſcriptores de ritibus Eccleſiaſticis à confeſſione inchoant Miſſæ celebrationem.

b l. de myſt. n. — Initio miſſę pſalmus recitari ſolitus
c verſ. 4.
d 2. Cor. 9.7
e Pſ. 62.4
f Pr. 15.8.
g Hoc. Pſ. v. 3
h Joan. 4.24
i l. 4. rat. c. 7
k cap. 14
l 4. de Sacr. cap. 2
m de initiat. diſ c. 8.
n Orat. 28
o de obſerv. miſſæ celeb. c. 15.
p 2. de ritib. Eccl. c. 11
q cap. 14.

Verſ. 1.) Judica me Deus, & diſcerne cauſam meam, de gente non ſancta, ab homine iniquo & doloſo erue me.

Implorat adverſus impietatem hoſtium judicem ac vindicem Deum, ut innocentiam ipſius in apertum proferat, cognoſcantq; omnes quàm fraudulenter, falsò, iniquè, immaniter, ipſum illi perſequantur & divexent, ac eorum Dux & Saul vel Abſalon; & ſi populus hic totius in Babylone captivus loquitur, ejuſdem rex Babylonis; ſi Chriſtus, Judæi ac Judas proditor; ſi eccleſia & quivis juſtus, omnis impiorum natio dæmonumque hominumq; ac iſtorum tum infidelium tum hæreticorum & ſchiſmaticorum, tum improborum Chriſtianorum: idq; tum in hac vita, tum in generali futuro judicio.

Judica me Deus.) Correcti codices Græci habent κρῖνόν με. Alii & Euſebius, Theodoretus, Euthymius, Nicephorus, nec non Symmachus, κρῖνόν μοι: *judica mihi*. Sed inter hæc diſcrimen perpetuum non eſt, ut alibi monuimus: quod Euthymius & Nicephorus tradunt, cum accuſativo, eſſe *condemnare*: cum dativo, ſimpliciter *judicare*. Chaldæus addit, *judicio veritatis* Quum judicium Dei adeo reformidet alibi *a*, ut oret ne id intret ille cum ipſo; reſpondet Thomas, hìc loqui de judicio miſericordiæ quæ ſe accommodat figmento noſtro, quod *novit* b, aut de judicio non diſcuſſionis quum juſtus *vereatur omnia opera* ſua, ſciens quod Deus *non parcat delinquenti* c, ſed diſcretionis ac ſeparationis a malis: Hoc ex Auguſt. ſumpſit in Joan. *d*, ubi monet ne quis miretur, audiens dicentem, vel canentem: *judica me Deus*, quum dicere ſoleat homo, ignoſcat mihi Deus, parce mihi Deus: nec eſſe cur quis timeat id cantare, vel cui cor percutiatur. Volunt alii, ut Ambroſ. quoq; refert, eſtq; ſententia, ut etiam prius retuli, Origenis, ac Didymi, eſſe verba Chriſti, eo quod ipſius ſolius eſt non timere judicium, qui *vincit quum judicatur* e, nec dubitat is *cui omnem judicium dedit pater* f, aliorum ſubire ac ipſius patris & Dei judicium. Explicat idem tamen Ambroſius etiam de Davide qui ſpiritu prævidens inſurrecturos Judæos adverſus Domini paſſionem ſuæ fidei judicio roboratus, non pertimeſcat: & diſcerni cauſſam ſuam à perſecutorum gente depoſcat, ne malis generis ſui, & poſteritatis hæredibus proſapia totius Judaici generis. Solet Auguſt. *g* hunc locum accommodare Martyribus, aut Eccleſiæ ratione Martyrum, ut manifeſtet Deus, licèt eorum ſceleratis pœna communis eſſe ſoleat, pœnæ cauſſam eſſe longe diverſam. Conati ſunt perſecutiones perſuadere noſtros Martyres criminoſos eſſe, ac de induſtria nonnumquam cum talibus extremo illos ſupplicio afficiebant. Dixi hac de re plura in Epiſtolam priorem Petri *h*, ubi cavet *ne quis patiatur ut homicida, fur, maledicus, alienorum appetitor, ſi autem ut Chriſtianus, non erubeſcat; glorificet autem Deum in iſto nomine*. Non dixi, ait Auguſtinus *i*, diſcerne pœnam meam, ſed diſcerne cauſſam meam. Illorum ſubdit nempe Martyrum, & illa vox, *injuſte perſecuti ſunt me* K *adjuva me* Nullam in Chriſto Pilatus cauſſam inveniſſe ſe dixit *l*, latro bonus, nihil mali eum geſſiſſe *m*, ſe quum ſodali digna factis recepiſſe *n*: Petrus paſſum, quum *nec dolus inventus eſſe in ore ejus*: quod eſt *odio habitum* fuiſſe *gratis* o, *qua non rapuit exoluiſſe* q: de diſcretione ac ſeparatione, in judicio, quando ſeparabuntur ab injuſtis juſti *q*, poteſt etiam exponi; non ſolum de præſenti tempore. Illum ſenſum tradit Hugo Card. & Victorinus *r*, quem tranſcribit Bonaventura, præterea Urbanus Papa IV. *ſ* negat id Salvianus *t*; ſed intelligi de tempore tantum præſenti, & homines admodum ſanctos, in libris ſacris, inter diſcriminum imminentium motus, & perſecutorum gladios conſtitutos, præſens judicium Dei poſtulaſſe. Et bene inquit pro conſcientia bonæ cauſſæ (David) non tam ſuffragium Domini, quam judicium deprecatur, qui bonæ cauſſæ ſemper optimum ſuffragium tribueret, ſi cum juſtitia judicaretur. Nihil obeſt de hujus quoque vitæ judicio intelligere, ut antea vidimus. Boni qui in præſenti inter malos ſunt; ait Hugo S. Victoris, & tamen in cauſſa eis uniti non ſunt, orant ut Deus primum eorum cauſſam diſcernat, & ſic judicet; quia tunc nos ſalubriter in retributione judicat ſi prius cauſſam noſtram hic à gente non ſancta diſcernat, *Beatus eſt qui perſecutionem patitur*, ſed ſi *propter juſtitiam* u, *Martyrem non facit pęna ſed cauſſa*; ut ex Cypriano recitant Auguſtinus *x*, & Gregorius *y*. Quod duo cum Chriſto crucifixi ſunt, ex utroque latere, oſtendit, inquit idem Auguſtinus *z*, alios ſibi dextros, alios ſiniſtros eſſe paſſuros.

a Pſ. 142.2
b Pſ. 102 1.
c Iob 9. 28
d Tract. 22 43. 52.
e Pſ. 50. 6
f Joan. 5.22
g ut Ep. 50 & in Pſ. 34 & 69 & ſer. 6 de diverſis
h c. 4. 15. 16
i Epiſt. 50
k Pſ. 118. 86
l Joan. 18. 38
m Lu. 24. 41
n 1. Ep. 2. 21
o Pſ. 68. 5
p ibidem.
q Ma. 25. 32
r Annot. in Pſ. c. 52
ſ in Pſ. 30
t 2. de Provid.
u Mat. 5. 10 — Martyrem non facit pęna ſed cauſſa.
x in Pſ. 34
y l. 2. ep. in 36.
z Ser. 76. de diverſis.
a Pſ. 50. 6

Diſcerne cauſam meam, de gente non ſancta. Symmachus, καὶ ὑπὲρ δίκησον τῆς δίκης, *& defende in judicio cauſam meam*. Legunt alii Symmacho ὑπερνίκησον, *ſupervince*, nempe convincendo, juxta illud *a*, *& vincas quum judicaris*. Chald. *tuum eſt enim agere cauſam meam à gente non pia*, vel *immunda*. Alii ex Hebræo, A *liga litem meam à gente non miſericorde, diſcepta diſceptationem meam, contende contentionem meam adverſus gentem immiſericordem*, מגוילא חסיד ריבה דיבי *rivah rivi miggoi ſo chaſid*: ſic & in Pſalmo XXXIV. b *judica nocentes me* ריבה יובי *rivah ieravei, contendentes contra me, adverſarios & litigatores meos*. Quocirca etſi quæ de diſcernendo ante dixi, propter vim Latini verbi vera ſunt; quibus adde illos qui bona ex genere ſuo operantur, ſed non propter Deum vel honeſtum finem; Hebræum רבה *rivah*, & Græcum δίκασον, aut ὑπερδίκησον ſolam cauſæ litiſve tractationem, uſq; ad pronuntiationem ſententiæ denotant: Apollinarius ſic exponit.

b verſ. 1

Κρῖνον ἄναξ ὅσσα δή μ' ἄδικον λωβήσατο φῦλον

Judica Rex quanta utique me iniqua læſit gens.

Gens non ſancta, per μείωσιν, vel non gratioſa, non benigna, non benefica, ſignificat omnino barbaram, improbam, immiſericordem, immitem, crudelem, ſævam, quaſi dicas, ſine affectione, abſq; fœdere, ſi- B ne miſericordia *c*: præterea profanam, ſuperſtitioſam, irreligioſam, impiamq; in Deum, quod convenit rectè Babyloniis Idololatris. Tamen גוי *goi* & ἔθνος ut Pſal. II. *d* docui, de Judæis quoq; dici poteſt, non de ſolis, quos diſtinctionis ab illis cauſa, vocamus Ethnicos, Gentiles, & gentes, paganos. Judæos autem perſecutores ſuos David intelligit, nec non Chriſtus eodem cum aliis. De vocibus חסיד *chaſid*, & ὅσιος dictum Pſ. IV. *e* Uſurpantur eadem verbo rectè ab illo, quem inique fraudibus & cavillis litigandi imperitum opprimunt: lis eſt ריב *riu*, ut dixi, ac etiam *litigare*: Dei nomen אלהים *Elohim*, *Judicem*, ſignificat, & de Judicibus quoq; hominibus dicitur; Deus autem ſupremus Judex *ſtat in deorum ſynagoga, & in medio Deos dijudicat* f; atq; *quum acceperit tempus, juſtitias judicabit* g, hoc eſt, ſententias, quæ pro juſtis pronunciatæ ſunt, quum ſint injuſtæ. Didymus obſervat, *gentem non ſanctam* dici, non verò ſacrilegam vel impiam, ne à gente non ſancta pęnitentiæ ſpes amputaretur.

c Reg. 1. 31
d verſ. 1
e verſ. 4
f Pſ. 81. 2
g Pſ 74. 3
Didymi obſervatio.

Ab homine iniquo & doloſo erue me.] Ambroſius, Caſ- C ſiodorus, Salvianus, Pſalteria, Romanum, & Ambroſ. *erige me*. Hebr. priore loco eſt *doloſus* quam *iniquus*, מאיש מומחר שולח *meiſch mirmah vehhalah*; prior in animo improbitas, & plerumque occulta, quam in factis, & externa. Collectivè multi per unum ſignificantur, aut Achitophel iniqui auctor conſilii contra Davidem, aut in Babylone Rex qui captivos tenebat Hebræos: (*tradidiſti nos, dicebant pueri in Babylone, in manibus inimicorum noſtrorum, iniquorum, & peſſimorum prævaricatorumque, & regi injuſto, & peſſimo ultra omnem terram* h; aut Diabolus quem corporeis ut nos paſſionibus affici, Euthimius haud rectè docet; aut Judas proditor & Pilatus, qui damnando Chriſtum, voluit videri juſtus: aut quivis vafer & improbus perſecutor. Maxima iniquitas, ficta æquitas: duplex iniquitas, ſimulata æquitas. A falſis fratribus graviùs paſſa eſt Eccleſia damnum, quàm ab apertis perſecutoribus ac Tyrannis. Iſti illi ſucceſſerunt ſcilicet Hæretici hoſtes civiles, domeſtici, inteſtini, filii matris contra matrem pugnantes. De nulla re Chriſtus monuit nos ma- D gis crebro quàm de cavendis, ac vitandis hypocritis falſiſque prophetis. Hac de re alibi plura.

h Dan. 3. 12
Diabolum corporeis paſſionibus affici, doctrina Euthimii refutata.
Maxima iniquitas ficta ęquitas duplex iniquitas, ſimulata æquitas.

Verſ. 2.) Quia tu es Deus fortitudo mea: quare me repuliſti, & quare triſtis incedo dum affligit me inimicus?

Jure ago, quum liberationem abs te peto, & ad judicationem cauſæ propriæ, contra iniquitates doloſq; adverſariorum, nam tu robur meum per quod hactenus evaſi, ac via, & quo ſolo nitor. Cur ego ſic te mecum geris, quaſi à tua me cura & protectione abjeceris? quare pateris, ut aſſiduè mœrens incedam, adeo vexatus ab inimico, qui nihil poſſet aut efficeret, niſi permitteres? nihil mihi arrogo? doleo differri quod flagito, *In Deo faciemus virtutem, & ipſe ad nihilum deducet tribulantes nos* i *& omnia poſſumus in eo qui nos confortat* k. De Chriſto accipit Origenes, quando extremo illo vitæ tempore tantam in hor-

i Pſ. 59. 14
k Phil. 4. 13